

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2024 | 3. SZÁM
LXVI. ÉVFOLYAM

Kovács Péter
Salgai Miklós

Varga Szabolcs
Szerbek a magyar királyi udvarban a 15–16. században

Kiss Erika – Viskolcz Noémi
Kié az erdélyi fejedelmi kincstár?

Csík Tamás
Választójog és a szabadkőműves páholyok
az 1905–1906-os politikai válság hónapjaiban

Sáránci Tamás
Közigazgatás és „korszellem” Marosvásárhely
és Maros-Torda vármegye esetében 1940–1944 között

László Andor
Kiemelkedő politikusok mint Bocskai István örökösei
a 19–20. században

Kolontári Attila – Szvák Gyula
Dolmányos István pályaképehez

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, BRANKO OSTAJMER, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,
SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2024-es évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXVI. évfolyam, 2024. 3. szám

TANULMÁNYOK

- Kovács Péter** Szívet cserél, aki hazát cserél? Salgai Miklós
Velencében 321
- Varga Szabolcs** Szerbek a magyar királyi udvarban
a 15–16. században 359
- Kiss Erika – Viskolcz Noémi** Kié az erdélyi fejedelmi kincstár?
Brandenburgi Katalin és I. Rákóczi György vagyoni vitája
1630–1636 381
- Csik Tamás** A választójog kiterjesztése és a szabadkőműves
páholyok állásfoglalása az 1905–1906. évi magyarországi
politikai válság hónapjaiban 407
- Sárándi Tamás** Közigazgatás és „korszellem” Marosvásárhelyen
és Maros-Torda vármegyében 1940–1944 között 421
- László Andor** Kiemelkedő politikusok mint Bocskai István örökösei
a 19–20. században 445
- Kolontári Attila – Szvák Gyula** Dolmányos István pályaképéhez 467

TANULMÁNYOK

SZÍVET CSERÉL, AKI HAZÁT CSERÉL? Salgai Miklós Velencében

E. KOVÁCS PÉTER

.....
DOES HE WHO CHANGES HIS COUNTRY CHANGE HIS HEART?
Miklós Salgai in Venice

On 19 January 1438, Miklós Salgai died in Venice, having returned from Constantinople to the city of the lagoons, where he had been living for months, having been exiled from Hungary by order of Sigismund of Luxembourg. His last will and testament and related documents provide an insight into his life abroad. How did he try to adapt to his new environment? Why did he start trading? Under what conditions did he live abroad? What does his will say?

Keywords: Miklós Salgai, Zsigmond of Luxemburg, Venice, Constantinople, trade
.....

Velencében 1438 januárjában, fedélzetén egy magyar nemessel, kikötött egy gálya. A hajó Konstantinápolyból érkezett rakterében értékes árukkal. Egy félelmetes betegség bújhatott meg a bálák között. A pestis.¹ A fedélzeten utazó magyar báró talán itt fertőződött meg, aki nem volt más, mint a három évvel korábban hazájából száműzött Salgai Miklós. Élete azért érdekes, mert ezt követően a lagúnák városába költözött, ahol átvette a szokásokat, megtanulhatta a venetói olasz nyelvet, kiismerte a velencei hivatalok működését, és olyan foglalatosságba kezdett, ami új lakóhelyét Európa leggazdagabb államai közé emelte: pénzügyletekbe fogott és kereskedni próbált. Új élete tehát gyökeresen különbözött az otthonitól, ahol jelentős birtokállománnyal a háta mögött nem lehettek anyagi gondjai. Engel Pál munkája nélkül, aki elsősorban a báró magyarországi életét dolgozta fel, nem vállalkoztam volna a tanulmány megírására.²

E. Kovács Péter, tudományos főmunkatárs, HUN-REN–Debreceni Egyetem Magyarország a középkori Európában Kutatócsoport.

- 1 A pestis kifejezést általánosságban használták a járványszerű betegségekre. Archivio di Stato di Venezia (= AS Venezia) Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. Carte antiche corse in vita Pietro de Tomasi. P. VI. No. 5. (= AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118.) 8^r.
- 2 Salgai Miklós magyarországi tevékenységét Engel Pál dolgozta fel. Engel Pál: Salgai Miklós. *Levéltári Közlemények* 63 (1992) 15–26. Eredményeit részletesen felhasználva húsz év múlva Daniela Dvořáková szintén írt a magyar báróról, jóllehet ő bővebben idézte végrendeletét. Daniela Dvořáková: Nicholas of Szécsény and Salgó. An Exceptional Man at the Court of Sigismund of Luxembourg (A Contribution to the Court

A velencei életére vonatkozó források halálával kezdődnek. Paradox módon időben előre haladva, egyre távolodva elmúlása dátumától, mind többet tudunk meg elhunytáról, 1438. január 19-e előtti napjairól. Életének bemutatására három alapforrás áll a rendelkezésünkre. Az egyik a végrendelete. Ennek három példányát ismerem. Az első a Mircse János (1834–1883) által készített másolat, amelyet jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára őriz.³ A testamentumot eddig felhasználó történészek érthető módon ezt ismerték.⁴ Az eredeti az Archivio di Stato di Venezia Notarile fondjában található. Ebből ugyan hiányoznak a formulák, de ettől eltekintve a két szöveg gyakorlatilag megegyezik.⁵ Az egykori szabadságharcos, Klapka György magyar légiójának tagja, Giuseppe Garibaldi tüzérkapitánya viszont nem erről másolhatott, hanem egy harmadik iratról. (Azért a feltehetően, mert az általam ismert szövegek mellett még több példány is lappanghat.) Kiadásához legközelebb a Procuratoria di San Marco anyagában fellelhető, a szokásos végrendeleti fordulatokat tartalmazó Pietro Tomasi-féle variáns áll, ahol felsorolják a tanúkat, sőt a magyar nemes elhunytának napját is közlik.⁶

A testamentum ugyan remek forrás, de a báró velencei életéről vajmi keveset tudhatunk meg belőle. Ellenben a *procuratoria* megőrizte Salgai Miklós végrendelete végrehajtásának iratait. A Köztársaság legrangosabb hivatalának számító szervezet tagjait (*procuratori*) a 9. századtól a dózse nevezte ki. 1269-től a feladatuk az árvák és a tébolyultak védelme, valamint a végrendeletek végrehajtása lett. Székhelyük a Piazza di San Marcón épült fel. A magyar báró ügye a *procuratori de citra* alá tartozott.⁷ A rá vonatkozó iratok két bustában találhatóak latin és vulgáris nyelven.⁸

Culture and Functioning of the Court of the King of Hungary at the beginning of the 15th Century). *Historický Časopis* 60 (2012) Supplement, 3–18. Tanulmányom első részében én is Engel Pál kutatásaira alapozok.

3 Magyar Tudományos Akadémia. Könyvtár és Információs Központ. Kézirattár. Ms. 4993.

4 Óváry Lipót: *A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai*. I–III. Bp., 1890. I. 415. sz. [Hibás dátummal]; Kubinyi András: A király és a királyné kúriái a XIII. században. *Archaeologiai Értesítő* 89 (1962) 164. [Hibás dátummal]; *Budapest Történetének Okleveles Emlékei (1382–1439)*. I–III. Összeáll. Kumorovitz L. Bernát. Bp., 1987–1988. III. 1160. sz. [Hibás dátummal.] Engel Pál tisztázta, hogy a végrendeletet nem 1437. január 18-án, hanem 1438. január 18-án fogalmazták. Engel: Salgai Miklós, 22.

5 Salgai Miklós végrendelete. 1438. január 18. AS Venezia. Notarile. Testamenti. Busta 868. 463. sz. (= AS Venezia. Notarile. Végrendelet.) Az irat Giovanni Rizzo közjegyző anyagába került. Mivel az Archivio di Stato di Venezia irataiból idéztem valamennyi forrás kiadási helye Velence, ezt nem jelzem. A Notarile anyagának rendezettsége és segédletei a kutatás során nagy kihívás elé állítottak.

6 Mircse János másolatában a formulák megtalálhatók, ellenben a tanúk és Salgai Miklós halálának az ideje nem. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Commissaria Pietro Tomasi. Fascicolo Commissaria privata. Barone d'Ungheria Niccolo di Salgo. [Oldalszámok nélkül.] (= AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.)

7 A „citra” a Canal Grande „innyi”, azaz északi és keleti, az egykori folyómeder magasabban fekvő bal oldalára utal. A San Marco, Castello és Cannaregio sestierék tartoztak alá. A *sestiere* szót kerületnek vagy városrésznek érdemes fordítani.

8 AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8^r–15^v, busta 120. Az utóbbi egységben a hivatalos levelek, míg a másokban az egyik végrehajtó (Pietro Tomasi) beszámolója található, melyeket számadások, ki- és befizetések követik. Uo. Busta 118. 17^r–20^v. Ezeket utólag Giovanni meg Francesco, Pietro Tomasi írnokei, több helyről másolták egybe. Uo. 16^r. Ehhez meghallgatták (*ascoltado de parola in parola*) a végrendelet megfogalmazóját, Giovanni Rizzo közjegyzőt, valamint a Zengg városában többször megforduló Pietro Danzanót is. A másik végrehajtó (Alessandro Bono) feljegyzéseit szintén felhasználták. Uo. Szovák Márton (Országos Széchényi Könyvtár) személyes kapcsolatai segítségével elérte, hogy lefotózhatta

Magyarországon

Szécsényi [Salgói] Miklós Szécsényi Simon és Garai Erzsébet fiaként született.⁹ 1407-ben már élt, világrajöttét a 14. század kilencvenes éveire tehetjük.¹⁰ 1412-ben hatalmas vagyont örökölt.¹¹ 1414-ben már jogképesnek számított.¹² Apja révén unokaöccse volt Szécsényi Franknak, aki számos országos tisztséget töltött be,¹³ anyai ágon pedig rokonságban állt ifjabb Garai Miklós nádorral, akinek szintén unokaöccse volt. Szécsényi Simon 1401-ben fontos szerepet vállalt Luxemburgi Zsigmond letartóztatásában, de a király kiszabadulása után azonnal az uralkodó pártjára állt.¹⁴ A komoly vagyonnal és befolyásos családi háttérrel rendelkező fiatal nemes 1418–1423 között az *aula* tagjának számított.¹⁵ Birtokainak súlya, famíliájának politikai hagyománya, valamint udvarba kerülése kiemelkedő jövőt sejtetett. Engel Pál szerint tagja lehetett az uralkodó kíséretének. Részt vehetett a király nyugat-európai útján, „vagy legalábbis meglátogatta Konstanzban, ahogyan más előkelők is tették”.¹⁶ Feltételezése szerint ő rejtőzik a „Nicolaus Laschago von der Loben” név mögött.¹⁷ Mindkét felvetése nehezen bizonyítható, viszont az adatok hiányában sem az egyiket, sem a másikat nem zárhatjuk ki.¹⁸

Ott lehetett az első huszita hadjáratban (1420–1421). Azért a feltételes mód, mert azt az iratot, amelyben a király a csehországi Hradistyében 1421. április 19-én címeradomány-

a két bustát, mert jelenleg az anyagot nem adják ki. Köszönet illeti meg érte. Ezekon kívül végignéztam az 1435–1438 között az AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti az AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Segreti köteteit, továbbá az AS Venezia. Collegio. Notatorio bejegyzéseit. Sajnos ezekben Salgai Miklósról semmilyen utalást nem találtam.

- 9 Apja számos országos tisztséget viselt: országbíró (1395), erdélyi vajda (1401), ajtónállómester (1403–1405, 1406–1409). A Sárkányrend tagja (1408), báró (1411). Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak) II. 222. Ispáni pozícióit nem sorolom fel.
- 10 Uo., II. 221.; Uő: Salgai Miklós, 17.
- 11 Ezek felsorolásától eltekintek, Engel Pál cikkében megtalálhatók. Engel: Salgai Miklós, 16–17., 19–21.
- 12 Ebben az évben a váci káptalannak Zsigmond parancsba adja, iktassák be Bába, más néven Szentersébet [Nógrád vármegye] birtokába. Zsigmond oklevele. Buda, 1414. augusztus 18. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Diplomatikai Levéltár (= DL) 57165. [Kiad. Bártfai Szabó László: *A Sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története (1252–1732)*. I–III. Bp., 1911–1926. I. 536–537.] Regesztáját lásd *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XIII. Szerk. Mályusz Elemér et al. Bp., 1951–2017. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52., 55.) (= ZsO) IV. 541. 2380. sz.
- 13 Báró (1380–1387), kincstartó (1392–1393), erdélyi vajda (1393–1395), országbíró (1397–1408). Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 221. Ispáni és várnagyi pozícióit nem sorolom fel.
- 14 Engel: Salgai Miklós, 16.
- 15 Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 221.
- 16 Engel: Salgai Miklós, 17–18. 1414 augusztusában még Magyarországon volt. Szécsényben adott ki egy oklevelet. Szécsény, 1414. augusztus 28. MNL OL DL 96866. Regesztája: ZsO IV. 546. 2399. sz.; Engel: Salgai Miklós, 17.
- 17 Engel a Loben/Lauben nevet nem tudta megmagyarázni. Engel: Salgai Miklós, 17–18. (Nekem sem sikerült.)
- 18 Sajnos a névtelen portugál herold munkájában, amelyet a zsinat idején készített, és amelyben számos magyar nemes címerét is megfestették, sincs rá utalás. *Armorial (Latin MS 28). A Book of Coats-of-Arms*. [Produced in 1416. Apparently Unique. Made by a Portuguese Herald, Attending the Council of Constance.] <https://www.digitalcollections.manchester.ac.uk/view/MS-LATIN-00028>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. június 18.); *Herald's Book al. Livro de Arautos al. De ministerio armorum. An armorial of the Council of Constance 1414–1418 by an anonymous portuguese herald*. Intr., ed. Steen Clemmensen. Farum, 2011. [From Manchester, John Rylands University Library Ms Latin 28.]

ban részesítette, Mályusz Eleméren kívül senki sem látta.¹⁹ 1423-ban nevét, pecsétjével együtt, megtaláljuk azon az iraton, amelyet a magyar országnagyok adtak ki.²⁰ A *salvus conductust* II. (Jagelló) Ulászló királynak, főpapjainak, báróinak, nemeseinek, valamint valamennyi alattvalója számára állították ki, akik a Luxemburgi Zsigmonddal, valamint a velük folytatott tárgyalásra Magyar- és Lengyelország bármely helyére jönnének a két uralkodó közti viszály felszámolása céljából.²¹

1424-ben viszont minden szertefoszlni látszott. Eberhard Windecke szerint a gazdag főúr gyilkosságra bujtogatott, fosztogatott, nem tartotta be az ország törvényeit. Számos panasz érkezett ellene, emiatt az uralkodó fej- és jószágvesztésre ítélte. A mainzi polgár szerint – rosszul tudta – ekkor elhagyta az országot.²² A bécsi Windecke-kódexben egy képen láthatjuk is, amikor a király jelenlétében éppen lerombolják az egyik várát.²³ Tizenöt év múlva ellenben már azt írták a néhai Garai Miklós nádor által összehívott, Hont és Nógrád megyék számára tartott *congregatio generalison*, hogy hamis pénzverés, valamint annak a forgalomba hozatala miatt proskribálták. Emiatt Luxemburgi Zsigmond az országnagyok hozzájárulásával megfosztotta minden birtokától.²⁴ Sokkal későbbi iratokban, 1456-ban, majd 1467-ben, hasonlóan ezt a vádat hozták fel ellene.²⁵ Megjegyzem, 1423. november 3-ra a *palatinus* valóban összehívta Hont és Nógrád vármegyék nemeseinek a közgyűlését „prope villam Gyarmath”,²⁶ Végigolvassa a ránk maradt okleveleket a száműzésről semmit sem találtam, ellenben hatalmaskodási ügyben Salgai Miklóst négy alkalommal említették.²⁷ Pechjére, az új esztergomi érsekkel (Pálóci György) került szembe.

- 19 A *Zsigmondkori Oklevéltár* vonatkozó kötete Engel Pál cikkének 18/19. jegyzetére utal. ZsO VIII. 135. 424. sz. Ott Engel ezt írta: „Mályusz Elemér kéziratosa regesztája az Országos Levéltár régi fényképgyűjteményének egyik »kisalakú fényképérők». A fenti dátum alapján ma nem található a DF-ben”. Engel: Salgai Miklós, 18. 19. j.
- 20 16 egyházi és világi úr közül a nevét az utolsó helyen említették. A pecsétről készült fotóra Novák Ádám (HUN-REN Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Debreceni Egyetem) hívta fel a figyelmemet, majd azt a rendelkezésemre bocsátotta. Köszönet érte.
- 21 Az országnagyok oklevele. Ófalu, 1423. március 19. MNL OL DF 288998. [Kiad. *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. Tomus XII. *Continet Codicis epistolaris saeculi decimi quinti*. Tomum II. 1382–1445. Coll. op. Anatolii Lewicki. Kraków, 1891. 128. sz.; *Fontes Memoriae Hungariae*. II. *Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek (1388–1427)*. Szerk. Novák Ádám. Debrecen, 2018. 50. sz.] Regesztája: Óváry: *A Magyar Tudományos Akadémia*, I. 300. sz.; ZsO X. 151. 295. sz.; Engel: Salgai Miklós, 18.
- 22 *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Ford., s. a. r., bev. tan. írta Skorka Renáta. Bp., 2008. (História Könyvtár. Elbeszélő Források 1) 200. fejezet. A menekülésre csak 1435-ben került sor.
- 23 Österreichische Nationalbibliothek. Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Cod. 13975/2. 199-es számú ábrázolás. <https://digital.onb.ac.at>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. június 18.)
- 24 1439. június 15. MNL OL DL 13401., I. Albert király oklevele. Buda, 1439. június 22. Uo. 13405.; Engel: Salgai Miklós, 18.
- 25 Pálóci László országbíró oklevele. Buda, 1456. április 29. MNL OL DL 50299. [Kiad. *A Héderváry-család oklevéltára*. I–II. Közlök Radvánszky Béla – Závodszy Levente. Bp., 1909–1922. I. 252. sz. Mátyás király oklevele. Buda, 1467. április 18. (Az eredetit nem találtam)]; Engel: Salgai Miklós, 18.
- 26 Garai Miklós nádor oklevele. Gyarmat közelében, 1423. november 3-a után. MNL OL DL 43634. Regesztája: ZsO X. 515. 1304. sz.
- 27 Garai Miklós nádor oklevele. Gyarmat közelében, 1423. november 18. MNL OL DF 248578. Regesztája: ZsO X. 549. 1411. sz.; Garai Miklós nádor oklevele. Gyarmat közelében, 1423. november 18. MNL OL DF 248235. Regesztája: ZsO X. 549–550. 1412. sz.; Garai Miklós nádor oklevele. Gyarmat közelében, 1423. november 18. MNL OL DF 248236. Regesztája: ZsO X. 550. 1413. sz.; Garai Miklós nádor oklevele. Gyarmat közelében, 1423. november 18. MNL OL DF 248335. Regesztája: ZsO X. 551. 1416. sz.

Feltehetően valóban a hamis pénzverés miatt büntették meg, és az ítéletről nyilvánvalóan nem a megyegyűlés, hanem a király döntött, hiszen ezután a személyes jelenléténel fellebbezhetett. Mégiscsak az ország egyik leggazdagabb emberéről volt szó, akit egy *congregatio generalis* ilyen súlyosan nem marasztalhat el.²⁸ Gazdag báró, aki hamis pénzt veret? Elképzelhető, hiszen a Zsigmond-korban számos hasonló esetet ismerünk, elsősorban a köznemesek köréből.

1424-et követően, Engel Pál szerint, Salgai Miklós földönfutóvá lett. Az év augusztusában Luxemburgi Zsigmond már az elkobzott birtokairól rendelkezett. Ebben az iratban túlkapasáira és gonosz cselekedeteire utalnak.²⁹ Az ítélethozatalra a király budai tartózkodása alatt kerülhetett sor.³⁰ Ennek következtében minden vagyonát elvesztette, nem maradt hely, ahol meghúzhatta volna magát, ezért egyik nagybátyja, Garai János fogadta be.³¹ Ennek halála után (1428) özvegye, Mazóviai Hedvig hercegnő istápolta.³² Fiala rokona, Szécsényi László, segíteni próbált rajta, és az anyai részeként örökölt Hegyesd várát [Zala vármegye] szeretne volna zálog címén a kezére játszani, de Rozgonyi Simon veszprémi püspök, aki már korábban akarta az uradalmat megkaparintani, testvéreinek keresztül bejelentette igényét Zsigmond királynak.³³ Az uralkodó 1433. szeptember 25-én Mantovából azt írta, ha Szécsényi László zálogosítani akarna, azt kizárólag a veszprémi püspöknek teheti meg.³⁴

Szerencsés helyzetben vagyunk, mivel meg tudjuk határozni, Salgai Miklós mikor hagyhatta el az országot. Erre az uralkodó hazatérése, 1434 októbere után került csak sor. 1435. március 13-án ügye a pozsonyi országgyűlésen a király személyes törvényszéke elé került. Valójában Garai János rokonsága az özvegyet támadta, mert szerintük Mazóviai Hedvig viszonyt folytatott Salgai Miklóssal, majd a lebukást és a házasságtörés miatti halálbüntetést elkerülendő, 1428-ban együttesen megölték a hercegnő férjét. A királyi tanács mindkettőjüket főbenjáró ítélettel sújtotta. A nőnek életfogytiglan fogság jutott, míg a feltételezett szeretőt örökös hűtlenség gyalázatával száműzték.³⁵

28 Engel: Salgai Miklós, 18–19., 21.

29 Zsigmond oklevele. Tata, 1424. augusztus 19. MNL OL DF 244687. [Kiad. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. IV–VII. Bearb. Gustav Gündisch. Hermannstadt, 1937–1991. IV. (1416–1437) 1956. sz.] Regesztája: ZsO XI. 398–399. 972. sz.; Engel: Salgai Miklós, 18.

30 Engel: Salgai Miklós, 21. 1424-ben Zsigmond kis megszakítással május 24-e és augusztus 4-e között tartózkodott Budán. Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Itineraria Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437), Mariae (1382–1395) et Barbarae (1405–1438) reginarum consortum eiusdem, necnon Elizabeth reginae (1382–1386), relictae Ludovici I regis*. Bp., 2005. (Subsidia ad Historiam Medii aevi Hungariae Inquirendam 1) 116.

31 1422–1427 között báró. Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 81.

32 Garai János házasságára lásd Árvai Tünde: A házasságok szerepe a Garaiak hatalmi törekvéseiben. In: *Korszak-határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800)*. Szerk. Fedeles Tamás – Font Márta – Kiss Gergely. Pécs, 2013. 108., 117.

33 Ugyan nem említik a veszprémi püspök rokonságát, de Engel Pálnak igaza lehet, hiszen a Rozgonyi klán tagjai közül István megfordulhatott Viterbóban, György és a másik István pedig ott volt Rómában (1433). E. Kovács Péter: *Zsigmond császár megkoronázása Rómában*. Bp., 2020. 161.

34 Zsigmond oklevele. Mantova, 1433. szeptember 25. MNL OL DL 12532. sz. [Kiad. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Stud., op. Georgii Fejér. I–XI. Buda, 1829–1844. X/7. 197. sz.]; Engel: Salgai Miklós, 22.

35 Zsigmond oklevele. Pozsony, 1435. október 27. MNL OL DL 12768. A pozsonyi káptalan átírásában: A pozsonyi káptalan oklevele. [Pozsony,] 1435. november 26. Uo. [Kiad. *Hazai okmánytár/Codex Diplomaticus*

Miért éppen Velence?

Miért éppen Velence mellett döntött Salgai 1435-ban?³⁶ Erre nehéz válaszolni. Azt tudjuk, a lagúnák városával már fiatalon kapcsolatba került. Salgai akkor a Szent Sírhoz készült zarándoklatra menni, és azt kérte a várostól, hogy adjanak neki és családjának úti engedélyt (*salvus conductus*). Velencében 1418. március 14-én úgy határoztak, hogy eleget tesznek Salgai Miklós kérésének.³⁷ Arról, hogy erre az útra bármikor is sor került volna, nincsenek adataim.³⁸ Nézzünk hasonló próbálkozásokat.³⁹ A néhai Szécsi Miklós nádor fia Péter és János nevű testvére írtak a lagúnák városába, hogy a *palatinus* akaratának megfelelően először Rómába, ezt követően Jeruzsálemba, a Szent Sírhoz szeretnének zarándokolni. Velencében úgy döntöttek, egy év időtartamra olyan menlevelet adnak, amely szerint ők, familiárisaik, valamint dolgaik szabadon közlekedhetnek a Köztársaság területén.⁴⁰ Érdemes az évszámra figyelni, 1423 ugyanis szentév volt.⁴¹ Nagyon elszántak lehettek, hiszen szinte egy időben az *Urbs*ban V. Márton pápától (1417–1431) a politikában kevés szerepet játszó Szécsi Herceg Péter engedélyt kért, majd kapott, hogy ötven társával „ad Sanctum Sepulchrum” utazhasson.⁴² Mivel a bejegyzés dátuma 1423. április 1-e, a velencei folyamodványból látszik, határozott céllal mentek Rómába.⁴³ Hogy éltek-e a lehetőséggel, arról semmit sem találtam.⁴⁴ Még egy példa. Az 1430-as év elején a zenggi

Patrius. I–VIII. Közli Nagy Imre et al. Bp., 1865–1891. VII. 408. sz.; Wertner Mór: Családtörténeti kalászat. Első közlemény. *Turul* 31 (1913) 75–76.; Moritz Wertner: Eberhard von Windecke und die ungarischen Namen. *Ungarische Rundschau* 2 (1913) 380–381.]; Engel: Salgai Miklós, 22.

- 36 Az 1435-ös év csupán feltételezés. Az bizonyosnak látszik, hogy rögvest elítélése után elhagyta az országot. Arról, hogy rögtön Velencébe ment volna, nincs adatom.
- 37 „Cum pro parte magnifici domini Salgai Nicholus, filii bani Simonis et nepoti magni comitis Hungarie”. 1418. március 14. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 52. 81^v. [Ebben a kötetben az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.] [Kiad. Wenzel Gusztáv: A magyar honfiak jeruzsálemi alapítványainak és zarándoklásainak történetéhez. *Új Magyar Múzeum* 4 (1854) 473–474.] Regesztája: ZsO VI. 439. 1647. sz.; Csukovits Enikő: *Középkori magyar zarándoklatok*. Bp., 2003. (Hisória Könyvtár. Monográfiák) 152.
- 38 1418. április 4-én több magyar érkezett Velencébe, 18-an voltak, és nem 17-en. Engedélyt kaptak a Szent Sír meglátogatására. 1418. március 14. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 52. 85^r. [Kiad. Wenzel: A magyar honfiak, 474.] Regesztája: ZsO VI. 452. 1718. sz.; Csukovits: *Középkori magyar zarándoklatok*, 100.
- 39 1416 szeptemberében „uno notabel chavalier, signor Ongaria” ment Jeruzsálemba közel 20 nemessel. *Il codice Morosini. Il mondo visto da Venezia (1094–1433)*. I–IV. Edizione critica, introduzione, indice e altri apparati di Andrea Nanetti. Spoleto, 2010. II. (Diario dal 1414 al 13. v. 1426 al 1413 [dogado di Tomaso Mocenigo e §§ 1–445 del dogado di Francesco Foscari]) 64/444.
- 40 „Quod ad supplicationem egrejorum virorum domini Petri, filii condam domini Nicolai de Zeech palatini Hungarie et Johannis fratris sui.” 1423. március 3. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 54. 90^r. [Ebben a kötetben az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.]
- 41 Csukovits: *Középkori magyar zarándoklatok*, 22.
- 42 Uo. 110.
- 43 Lukcsics Pál: *XV. századi pápák oklevelei*. I–II. Bp., 1931–1938. I. (V. Márton pápa [1417–1431]) 564. sz.
- 44 Az alább felsorolt említései alapján akár el is utazhatott. 1423. február 26-án Szécsi Herceg Péter egy perét Perényi Péter országbíró 1423. május 1-re halasztotta. Perényi Péter országbíró oklevele. Buda, 1423. február 26. MNL OL DL 11324. Regesztája: ZsO X. 114. 216. sz. Az év júniusában a körmendi ágostonosok professzora (János) nevében szupplikál a pápánál. Lukcsics: *XV. századi pápák oklevelei*, I. 599. sz.; ZsO X. 305. 717. sz. 1424 februárjában van róla adat Magyarországon. Garai Miklós nádor oklevele. Buda, 1424. február 27. MNL OL DL 86297. Regesztája: ZsO XI. 104. 249. sz.

ispán arról tájékoztatta a Köztársaságot,⁴⁵ hogy négy magyar báró szeretne a Szent Sírhoz zárandokolni. Ők „Henricus de Marcellu,⁴⁶ Stiborius vaida,⁴⁷ Johannes de Perin,⁴⁸ Herhoch offinaster”.⁴⁹ Sikerrel járt, hiszen megkapták a *salvus conductust*, hatvan fős kíséretükkel egyetemben, mely szerint biztonságban jöhetnek, és térhetnek haza.⁵⁰ Hogy útjuk valóban teljesült-e, arra nincs adatom.

Visszatérve Salgai Miklóshoz, 1418-as terve csupán akkor magyarázná meg későbbi döntését, ha valóban sikeresen teljesítette célját, és a hajóra várva megszerette a velencei hétköznapiakat. Választásának azonban inkább politikai oka lehetett. Luxemburgi Zsigmond a Köztársaság ellenségének számított, hiába próbálkoztak az 1413-as castelletói fegyverszünetet békévé alakítani, csupán a *treuga* ötévnyi érvényességét, majd folyamatos tologatását sikerült elérniük. Még 1433-ban is meghosszabbították,⁵¹ ezt tették 1437-ben is, amikor újabb kilenc évre prolongálták.⁵² Talán emiatt választotta új hazájának a lagúnák városát, ahol akár tőle, akár mástól, hallhattak kiűztetéséről. A vizálya gondola, netán egyszerű bosszantásból, befogadták. Megérkezése után mivel szembesülhetett? Hiába tudott jól latinul, a nyelvet el kellett sajátítania. Új szokásokkal találkozott. A helyi ételek meg az italok bizton kihívások elé állíthatták Salgai Miklós gyomrát. Nem tudom, mi volt a nehezebb feladat számára, a helyi bürokrácia feltérképezése, vagy megszokni a tengert és kiismerni a lagúnákat. Kapcsolatok nélkül nehezen ment volna a beilleszkedés, emiatt barátokat kellett keresnie. Egykori kiváltságos életét elfelejthette.

Szerencséjére, megélhetésének biztosítása, legalábbis a kezdetben, nem sok fejfájást okozhatott neki. Jól élt. Már 1436 novemberében azt írták róla, amikor egy peres ügyében több alkalommal Padovába kellett mennie, hogy mindezt rangjához illő kísérettel tette („cum famulis secundum suam dignitatem et status”).⁵³ Tudjuk, jelentős gardróbbal rendelkezett. Odalehetett a szép darabokért. Örömmel vásárolt. Magának és rabszolgáinak egyaránt. Még konstantinápolyi utazása előtt rendelt Simone szabótól két öltözetet és gyapjút öt aranydukát értékben.⁵⁴ Egy alkalommal Salgai Miklós elismerte, hogy Pelsőci

45 Frangepán Miklós. *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus/A Frangepán család oklevéltára (1133-1527)*. I-II. Kiad. Thallóczy Lajos – Barabás Samu. Bp., 1910-1913. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria 35) I. 454.

46 Ó Marcali Imre aulicus (1414-1433), somogyi és verőcei ispán (1427-1448). Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 154.

47 Ó az ifjabb Stibor. Nem volt vajda, de az édesapja igen. Uo., II. 217-218.

48 Lehet Imre fia a terebesi ágból (idősebb János), vagy Péter fia a nyalábi ágból (ifjabb János). Az utóbbi az aula tagja és előkelő (1427-1439), valamint ugocsai ispán (1429-1440), továbbá máramarosi ispán (1429-1434). Uo., II. 189.

49 Fedeles Tamás szerint Tamási Henrik udvarmester. Fedeles Tamás: *Devóció és reprezentáció. Főúri vallásosság a középkorban*. Pécs, 2021. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 12) 147.

50 AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 57. 187°. 1430. január 20. [Ebben a kötetben az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.] [Kiad. Wenzel: *A magyar honfiak*, 474. (Hibás dátummal); Csukskovits: *Középkori magyar zárandoklatok*, 110.]

51 Erre 1433. június 8-án Rómában került sor. E. Kovács: *Zsigmond császár megkoronázása Rómában*, 56.

52 Zsigmond király oklevele. Eger, 1437. július 29. *Regesta Imperii*. XI/2. *Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1425-1437)*. Hrsg. Wilhelm Altmann. Innsbruck, 1897. 11926. sz.

53 1436. november 19. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.; Engel: Salgai Miklós, 22.

54 Azonos lehet Simon magyar szabóval, de itt nem említik nemzetiségét. 1438. június 15. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20°. Általában dukátban adták meg a tételeket, de sokszor leír-

János familiárisától átvett két öltözetet, két zupparellót,⁵⁵ továbbá egy pár köpenyt.⁵⁶ A bejegyzésekből az is kiderül, hogy szép számban tartott otthon fegyvereket.⁵⁷ Ezeket halála után több alkalommal kiárusították összesen 282 dukát értékben.⁵⁸ Ez bizony sikertörténetnek látszik, hiszen a magyarországi földönfutóból, anyagi viszonyait látva, Velencében tehető polgárrá vált, aki zseniálisan ráérezhetett az üzletre, a város adta gazdasági lehetőségekre. Persze csak akkor, ha valóban üres zsebbel érkezett. De nem így történt. Arra hajlok, málhájában személyes dolgai mellett jelentős mennyiségű arany lapulhatott. Ráadásul fegyvereket, ruhákat és okleveleket is tudott magával vinni. Erre utalnak a végrendeletében olvasható tételek, továbbá a testamentumának végrehajtásával foglalkozó iratok. Később, miután szembesült a tehető városlakók vagyonnövelésének módjával, kereskedésbe fogott. Ehhez jól jöttek az otthonról hozott aranyak, a zálogok fejében kapott pénz, valamint az *imprestium*ból származó nyereség.⁵⁹ Talán azért próbálkozott a kereskedéssel, mert többre vágyott, vagy egyszerűen véstesen fogyni kezdett a tőkéje.

Salgai Miklós nevét ugyan nem találjuk a velencei polgárjogot elnyertek között, de ez nem azt jelenti, hogy hátrány érte volna.⁶⁰ Ott lakhatott, kereskedhetett, pénzét *imprestium*ba tehetette, rabszolgákat vehetett, utazhatott, végrendelkezhetett. A politikából viszont kizárták. Nem szavazhatott, és őt sem választhatták meg semmilyen kormány-

ták más pénznemben is (lira, *soldo*, *grosso*). Ezek átváltásától eltekintek. A velencei pénzek értékének megismeréséhez remek munkát használtam. Lásd Nicolò Papadopoli Aldobrandini: *Le monete di Venezia descritte e illustrate da Nicolò Papadopoli Aldobrandini con disegni di C. Kunz*. Parte I. Dalle origini a Cristoforo Moro. 1156–1471. Venezia, 1893.

- 55 A *zupparello* egy különleges, rövid szabású mellény volt. Felsőruha nélkül hordták. Lovagláshoz vették fel, felhajtott ingujjakkal viselték.
- 56 1436. november 19. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.
- 57 Midőn 1438. január 30-án egy *plato* segítségével harci szerszámokat szállítottak a Piazza San Marcón álló raktárokhoz, nem tudjuk, hogy azok a magyar nemes házából származtak-e, vagy arról a hajóról, amellyel Konstantinápolyból érkezett Velencébe. 1438. január 30. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 18^a. Az ezt követő bejegyzésben arról olvashatunk, hogy egy bárkát arra használtak, hogy a gályáról dolgokat fuvaroztak az említett raktárokhoz. Uo. Világosabb a helyzet, amikor az említett térre a Giudeccáról vittek fegyvereket, jóllehet csak sejthetjük, hogy ezek valamikor Salgai Miklós tulajdonában voltak. Ebben az esetben a szállítóeszközüket és a rakodókat fizették ki. Az árról nem írunk. 1438. április 18. Uo. 20^a. A *piatta* vagy *plato* széles hajógerinccel rendelkező úszó jármű volt, amely nehéz rakományt is képes volt szállítani anélkül, hogy a felborulástól kellett volna tartani. Alethea Wiel: *The Navy of Venice*. New York, 1910. 340.
- 58 Először 40 dukát, majd 34 dukát. 1438. február 16. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 17^a. Később 50 dukát. 1438. március 9. Uo. Majd fegyvereket és egy silány páncélt szintén eladtak egy ládával egyetemben 10 dukátért. 1438. március 20. Uo. Újfennt fegyverek 80 dukát árban. 1438. március 23. Uo. 17^a. Majd sok fegyverről olvashatunk 46 dukát fejében. 1438. március 29. Uo. Az utolsó adat 22 dukát-ról szól. 1438. május 18. Uo.
- 59 Klasszikus esetben minden egyes polgárnak kötelezően értékei árának 1%-át kellett befizetnie a *Camera degli Imprestitibi*, így aztán jövedelemre tett szert. Szabályozták a nyereség mértékét és a megtérítés idejét is. Lényegét a legjobban talán a közkölcson, esetleg kényszerkölcson *terminus technicus* adja vissza. A kifejezés magyarázatáért Arany Krisztinának, bécsi levéltári delegátusnak tartozom köszönettel. Salgai Miklós esetében, mivel nem volt velencei polgár, másról van szó.
- 60 AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Privilegi. Registri 2. A kötetben 1425. november 26-tól sorolják fel a velencei polgárjogot elnyerők neveit egészen 1563. június 10-ig. [Ebben a kötetben az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.] Egy érdekesség: Corvin Jánost 1497-ben felvették a velencei nemesek sorába. 1497. május 7. Uo. 89^a. Regesztája: Óváry: *A Magyar Tudományos Akadémia*, I. 829. sz. [Hibás dátummal.]

zati szerepre. Egy érdekes példa arra, hogy miképpen tudott élni a Köztársaság által biztosított jogbiztonsággal, ami neki is kijárt. 1436-ban Padovában könnyedén be tudta börtönöztetni egyik emberét.⁶¹ Amúgy nem volt példa nélküli, hogy magyar létére valaki bekerült a *cives Venetiarum* soraiba. 1431-ben Magyarországi Miklós mester [magister Nicolaus de Hungaria] orvos kapta meg ezt a kiváltságot, aki akkor már nyolc éve lakott Velencében.⁶² Rajtuk kívül természetesen még számos honfitársuk élt a városban. Felsőrolásuktól eltekintek, jöllehet valamennyiük végrendeletét átböngészttem.⁶³ 1437-ből viszont csupán egyet ismerek. Magyarországi Katalin [Caterina de Ungaria] ekkor már szabadnak számított, de előtte sokáig Marco di Solomon rabszolgája volt. Végakarátának ugyanaz a Giovanni Rizzo volt a közjegyzője, mint Salgai Miklósnak.⁶⁴

A velencei mindennapok

Mit tudunk még? Mivel Salgai jól tudott olvasni, belevethette magát a betűk világába. Könyvek mellett kéziratokat (*cartas*) tartott otthon. Azt viszont nem tudta eldönteni, vajon ezek között van-e olyan, amely a jog és a lélek ellen való („contra ius et animam”), ezért a végrendelet végrehajtóra bízta, ha ilyeneket találnának, azokat dobják tűzre. Arról, hogy a korai szamizdat, netán pornográf irodalom termékeire utalt-e, azt mindenkinek a fantáziájára bízom. Mindenesetre tiltás alatt álltak. Hihetetlennek tűnik, de igaz: Salgai Miklós halála után 138 könyvét árverezték el 280 aranydukátért Andrea Bombónak.⁶⁵ Ezeket még otthon tette a málhájába? Netán Velencében vette? Mindkettő felvetés egy felé mutat: műveltnek számított. A vásárlóról semmit sem tudok, de ismerhették egymást.⁶⁶ Vagy bibliofil ember volt, vagy egy ügyes kereskedő, aki örömmel csapott le a kötetekre, hogy egyszer szétbontva a hagyatékot, majd felárral túlad rajtuk.

61 Padova Velence fennhatósága alatt állt. A bebörtönzés oka a következő volt: Velencében őt szolgáló familiárisát, Pelsőci Jánost küldte rokonához, hogy hozzon el tőle száz aranydukátot. A küldönc megkapta a pénzt, de állítása szerint a visszaúton kirabolták, emiatt csupán ötvenet tudott átadni. Salgai Miklós nem hitt neki, ezért elfogatta, majd Padovában bebörtönöztette. Pelsőci János kiszabadulásának feltételeként megígérte, hogy a hiányzó pénz mellett még 22 dukátot fizet, mert a magyar báró ebben az ügyben költségekbe verte magát (kíséret, szállások, perköltség), aki viszont elismerte, hogy familiárisától ruhákat vett át. Ezek zálogban voltak, és kiváltásukra Pelsőci János hét dukátot kapott tőle. Mikor felbecsülték a ruhák árát, az eredmény 22 dukát lett, így Salgai Miklós embere 57 dukáttal tartozott. Pelsőci János megesküdött, hogy hátralékát havi két dukátonként fogja törleszteni. 1436. november 19. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.; Engel: Salgai Miklós, 22.

62 „... magistro Nicolao de Hungaria cirugico, habitatori in Venetiis in contrata Sancte Marie Lubanico.” 1431. április 5. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Privilegi. Registri 2. 29°. Ez a Santa Maria Zobenigo templomnál van. A kiváltságot ólompecséttel erősítették meg.

63 A 15. század első négy évtizedét néztem át. Igazán érdekes nincs köztük.

64 1437. június 15. AS Venezia. Notarile. Testamenti. Busta 868. 464. sz.

65 „... dito inchanto per liberi 138 in plui volumi vendudi a missier Andrea Benbon per ducati 280 doro.” 1438. február 16. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 17°. Talán azonos lehet a Procuratoria di San Marco egyik bírójával. 1438. szeptember 24. Uo. Busta 120. Mindenesetre a Bembo család fontos szerepet játszott Velence életében.

66 1438 márciusában Giovanni Caldiera nevében 50 aranydukátot adtak Andrea Bombónak, aki erről írást készített. 1438. március 4. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 19°.

Ezek után nem lehet meglepő az, hogyan ápolhatott Salgai Miklós jó viszonyt Giovanni Caldierával (1395 k. – 1474), akit barátjának nevezett.⁶⁷ A tudás utáni vágy hozhatta össze őket. A jeles humanista 1418-ban Padovában tanult, ahol két év múlva doktorált (*in arte*), majd 1426-ban ugyanott *in medicina* is fokozatot szerzett. 1431-ben már Velencében találjuk, ahol orvosként praktizált, emellett feltehetően Pietro Perleone segédjeként latin irodalmat tanított egy csoport fiatalnak, mi több, magánórákat adott filozófiából. A tudományos pályájának az elején álló fiatalember könyveket vásárolt. Később számos irodalmi, csillagászati és orvosi munkát írt.⁶⁸ Következzen még három ember, akikkel jó viszonyt ápolhatott. Ennek fontosságára fenn már utaltam. Az „*intimos meos et cordiales amicos*” csoportját Alessandro Bono a fiával (Mosè), valamint a kiváló „*artium et medicine doctor*”, *magister* Pietro Tomasi alkották.⁶⁹ Valamennyien tanult emberek voltak.⁷⁰ Rajtuk kívül még Agostino Morosinivel ápolts bensőséges viszonyt, aki az „*amico meo carissimo*” szavakat érdemelte ki.⁷¹ A barátság erősségére utal a neki szánt fiatal rabszolga-fiú, valamint az egy *petia* szöveg is, amit Konstantinápolyból hozott.⁷² Ő a Chiesa di San Simeone Profeta részen élt, miként Salgai Miklós is.

Az írás sem esett nehezére. Leltárakat vezetett. Miután meghalt, a feljegyzéseket Giovanni Rizzo közjegyző vette magához. Ezek alapján dolgoztak a végrehajtók, hiszen ebben sorolta fel otthona tartozékait.⁷³ Otthonában szerelmes leveleket („*litere missive de amore*”) rejtegetett. Végrendeletének végrehajtóitól azt kérte, ha iratai között vagy más-hol rájuk bukkanának, égessék el valamennyit. Nagyon komolyan gondolta, hiszen száz dukátot kapnak megsemmisítésük fejében.⁷⁴ Engel Pál szerint a „boldogtalan románc tárgya” Mazóviai Hedvig lehetett, aki az említett királyi ítélet indoklásában szeretőjeként szerepelt.⁷⁵ Legyen így, de ebben az esetben vallomásait vagy nem küldte el, vagy a hölgy válasza pihentek íróasztalának fiókjában. Ebben az esetben az üzenetváltást a Garai Lászlóra bízott házi őrizet nem gátolta. Unokaöccse ráadásul adósa volt a száműzöttnek. Ismerünk egy padovai közjegyzői iratot. Ezt 1436. november 19-én vetették papírra. Ebben Salgai Miklóst az *illustris princeps* jelzővel illették. A négy tanú előtt kiállított iratból kiderül – mint már volt róla szó –, Pelsőci Jánost küldte el rokonához, hogy hozzon el tőle száz aranydukátot.⁷⁶

67 Ő az egyik, akit Salgai Miklós végrendeletének végrehajtójaként nevezett meg.

68 Felsorolásától eltekintek. Életére lásd Juliana Hill Cotton: Caldiera (Calderia), Giovanni. *Dizionario Biografico degli Italiani* 16 (1973) 626–628.

69 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

70 Alessandro Bono és fia pallérozottságát csak feltételezem.

71 A Mauriceno családnév másik alakját [Morosini] használom.

72 A néhai Marco fia. Azokból az anyagokból választhat, amelyek a gályán vannak. AS Venezia. Notarile. Végrendelet. Salgai Miklós még életében megajándékozta. Agostino Morosini oklevele. 1438. március 23. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg.

73 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 10°.

74 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

75 Engel: Salgai Miklós, 24.

76 „... ad accipiendum centum ducatos ab illustre principe domino Ladislao de Gara, bano Mazaoyensi, eius cognato.” 1436. november 19. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.; Engel: Salgai Miklós, 22.

Mivel háztartásában legalább öt rabszolganő édesítette vagy szomorította életét (Novella, Polissena, Adriana, Armellina, Giulia), szerelmes gondolatait ideig-óráig talán el tudták hessegetni.⁷⁷ Nekik nem kellett udvarolgatni, ugyanis Salgai Miklós ágyasai voltak. Rendszeresen megajándékozta őket, végrendeletében pedig megpróbált gondoskodni róluk. Úgy érezhette, jól tartja őket, hiszen hasonló életet gondolt biztosítani Armellinának, akit a hölgyek közül egyedül hagyott szolgasorban, mint amilyen nála volt, amikor új és tehetősebb gazdát kívánt neki.⁷⁸

Két különböző helyen lakott: először a Chiesa della Santissima Trinità mellett, a Castello városrészben,⁷⁹ később a Chiesa di San Simeone Profeta részen, a Sestiere di Santa Croceben.⁸⁰ Házait nem vette meg, hanem bérelte.⁸¹ E módszer nem számított különlegesnek. Laki Túz Jánosnak, aki a Vitéz János-féle összeesküvés miatt kegyvesztett lett, majd 1481 körül a lagúnák városába emigrált, szolgálatai fejében évjáradékként a köztársaság 300 aranyat ajánlott fel, amit azonban ő nem fogadott el. Mivel házat keresett, elrendelték, béreljenek neki egyet évi 50–60 arany erejéig, és mindezt titokban fizessék ki.⁸² Sajnos végrendeletét – ha készült egyáltalán – nem találtam, jóllehet érdekes lett volna a két emigrációba kényszerített báró külföldi életét összevetni. Salgai Miklós lakását halála után még megtartották. Talán azért, mert amikor végrendeletében rabszolganői jövőjéről döntött, elrendelte, hogy amíg férjhez nem mennek, addig a házában maradhatnak.⁸³ Mi több, egyikük több hónap után szintén oda tért vissza.⁸⁴ E házba a magyar báró 1437 áprilisában költözhetett be. Ezt onnét tudjuk, hogy a végrehajtók a Foresteria bírónak 10 hónap és 20 nap fejében részarányosan pénzt tettek le, mert az éves bérlet díja 25 dukát volt.⁸⁵ Az épületben legalább tízen laktak, így nem lehetett kicsi. Hasonlóan a többi velencei házhoz, mezzaninója is (*mexa*) volt.⁸⁶ Ez a földszint és a felette lévő emelet között helyezkedett el, így a bérlemény legalább háromszintes lehetett.

Végrendeletének Velencére vonatkozó adatai közül a legtöbb Salgai Miklós közvetlen környezetéhez kapcsolható. A szövegből levonható következtetések egyrészt segítenek bemutatni a vele együtt élők alárendeltségi viszonyát, másrészt lehetővé teszik vagyoni helyzetének bemutatását. A *dominus* feleség és gyerekek nélkül élt. Az öt rabszolganőn kívül még két fiatal *famulusa*,⁸⁷ „Michael Ungaro”,⁸⁸ továbbá Vince [Vincenzo] alkotta

77 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

78 Uo.

79 A templom másik neve Santa Tèrnita.

80 A templom másik neve San Simeone Grande vagy San Simeon Grando.

81 „... per lo fito de la chaxa era stado misser Nicolo a San Simion.” 1438. április 28. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20°.

82 Velence, 1493. augusztus 31. Óváry: *A Magyar Tudományos Akadémia*, I. 756. sz. (Az eredetit nem találtam.)

83 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

84 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 15°.

85 1438. április 28. Uo. 20°. A dátum egyszerű visszaszámlálás eredménye. Ha már korábban is ott lakott, akkor az arra az időre eső részt kifizethette. A Signori della Corte Foresteria pontos funkcióját nem ismerem. Elnevezés alapján azokkal foglalkozhattak, akik nem számítottak velencei polgárnak.

86 1438. február 12. 1438. Uo. 18°; 1438. február 28. Uo. 19°.

87 „Il antedixi zoveni.” 1438. Uo. 8°.

88 Magyarországi Mihály Jakab fia volt. Pietro Tomasi, Giovanni Caldiera és Alessandro Bono oklevele. 1438. március 13. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velen-

a személyzetet,⁸⁹ ami kiegészült még két férfi rabszolgával. Az utóbbiak közül az egyik még nem volt 12 éves.⁹⁰ A házat Magyarországi Mihály vezette. Amikor Salgai Konstantinápolyba utazott, e régi *famulus*ára bízta házát,⁹¹ Vince pedig urával együtt szállt hajóra.⁹² Magyar szokás szerint a Velencében élő egyéb honfitársaival is kapcsolatban állt. Ilyen volt Jakab borbély és kirurgus (*barbier hongaro*), továbbá Simon szabó. Pelsőci János a már ismert okok miatt nem tartozhatott a háznéphez.

A konstantinápolyi utazás

Salgai Miklós életének utolsó fejezete egy konstantinápolyi hajóúthoz kötődik. Ha nem látogatott el a Szentföldre, akkor ez lehetett az első utazása egy távolsági hajón. Mivel Velencébe 1435-ben érkezhetett, és miként említettem, 1436-ban többször járt Padovában Pelsőci János elleni peres ügyében, korábban erre nem volt ideje. 1437-ben aztán útra kelt. A Contarena nevű hajót választotta,⁹³ azt a gályát, mely a 15. század első harmadában rendszeresen megfordult a Szentföldön.⁹⁴ A hajók neve ekkor még változó volt, a járművek ugyanis parancsnokuk nevére szereztek a velencei iratokban. Ha egy Mocenigo irányította a gályát, akkor Moceniga lett a hajó neve, ha Contarena volt a kapitány, akkor Contarena. Velencében mindenesetre 1437. július 4-én három gálya elindításáról és felszereléséről döntöttek „ad viagium Tane Romanie et Trapesunde et Maurocastri”, vagyis Tana [Rosztov na Donu], Trapezunt [Trabzon] és Mauricastro, azaz Akkerman [Bilhorod-Dnyisztrovszkij] irányába.⁹⁵ Kettő nagy méretű volt („tres de mensuris grossis solitis”), a harmadik pedig a görög utazáshoz megfelelő nagyságú („una mesure viagii Romanie”). E hajók vitorlával és evezővel is fel voltak szerelve.⁹⁶ Valamennyit a Köztársaság küldte a Fekete-tengerre, és július 20-án kellett kihajózniuk Velencéből. Előírták, hogy mindegyiken legyen 32 íjász, akik közé hat nemes is beszámítottak. Hajónként egy elismert pap mellett⁹⁷ orvost (*medicus*) is vinniük kellett.

cei közjegyző erősítette meg. Innentől Magyarországi Mihálynak hívom.

89 AS Venezia. Notarile. Végrendelet. Vincenzo is magyar volt, és Magyarországi Mihálynál fiatalabb volt. 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8°. A teljes neve: „Vincentius de Budua quondam Petri”. Pietro Tomasi, Giovanni Caldiera és Alessandro Bono oklevele. 1438. március 13. Uo. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg. Feltehetőleg budai származású volt, nem valószínű, hogy a montenegrói Budua szülötte lett volna.

90 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

91 „... lassa in caxa soa Michiel Hongaro, fo fameio antigo.” 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8°.

92 1438. Uo. 8°.

93 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

94 Enrico Basso: Leonardo da Chio. *Dizionario Biografico degli Italiani* 64 (2005) 424–427.

95 1437. július 4. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 60. 23^v–24^v. Először négy gálya elindításáról döntöttek. 1437. május 14. Uo. 60. 11^r–12^v.

96 Egy másik helyen ezt olvashatjuk: „... omnes galee nostri arsenatos, tam grosse, quam subtiles [...] sint optime ac veloces ad vella, remos ac in omni actu navigandi...” 1437. június 4. Uo. 17^r. [Ebben a kötetben az új számozás szerint adom meg a jelzeteket.]

97 „... unum presbiterem notum.” Uo. 17^r. Talán a felkészült vagy a tapasztalt jelentés is elfogadható.

Meghatározták útvonalukat is, Korfu, Modon [Methoni], Coron [Koroni] érintésével kötöttek ki Negropontéban [Chalkida] és Konstantinápolyban, ahol két-két napot tölthettek.⁹⁸ Miután kijutottak a Fekete-tengerre, háromfelé kellett válniuk. Az egyik Trapezuntba,⁹⁹ a másik Mauricastróba, a harmadik Tanába tartott.¹⁰⁰ Ezután mindegyiküknek vissza kellett térnie Konstantinápolyba, ahol bevárták egymást, majd amikor az utolsó is megérkezett, hat nap után együtt indultak vissza Velencébe. A visszaúton érinthették Modont, Coront, Korfut, Avalonát [Vlora] és Durazzót [Durrës] is.¹⁰¹ Annak a hajónak, amelyen Salgai utazott, Luigi Contareno volt a parancsnoka.¹⁰² A hajók kereskedelmi gályák voltak, görög vizekre (a *Romania* kifejezés szövegeinkben Görögországot jelentette) egy külön típust használtak. A 15. század elejéről ismerünk egy olyan hajót, amely 40 méter hosszú, 5–6 méter széles és kevesebb mint 3 méter magas volt. Ezen, mindenkit beleszámítva, közel 400 ember fért el.¹⁰³ Álljon itt egy másik példa is: 1384-ben hat gálya, meg egy hajó 600 zarándokot szállított a Szentföldre.¹⁰⁴ Ez utóbbi járművek kifejezetten a zarándokok szállítására specializálódtak. A végakaratóban említett negropontei finom szövetet akár a kikötést követően megvehette a városban.¹⁰⁵ Salgai Miklós valószínűleg Konstantinápolyban kiszállt, és nem ment tovább. Erre utal az a bejegyzés, amelyben a visszaútról van szó. E szerint egy olyan gályán utazott, amely „da Costantinnapoli a Venexia” szállította.¹⁰⁶

Hála Giacomo Badoernek (1403–1445), akinek ránk maradtak a Konstantinápolyban vezetett számadásai, apró kiegészítéseket tehetünk az útvonalhoz. A velencei kereskedő 1436. szeptember 2-án érkezett Konstantinápolyba, ahol 1440-ig maradt.¹⁰⁷ A saját kézzel írt, 418 lapból álló, kettős könyvelésű főkönyve egyedülálló kereskedelmi forrás.¹⁰⁸ Innét tudjuk, hogy a Contarena 1437. szeptember 22-én Trapezuntban horgonyzott. Itt fedlzetére gypajút raktak,¹⁰⁹ majd november 17-én újból Trapezuntban találjuk a hajót,¹¹⁰

98 Megadták, hogy egy-egy helyen mennyit várakozhattak. Ezt csak akkor közlöm, ha az valamiképpen Salgai Miklós utazásához köthető. A kikötést és a kinavigálást ebbe az időbe nem kellett beleszámítani.

99 Ennek Sinope [ma Sinop] és Simiso [ma Samsun] városoknál is ki kellett kötnie.

100 Ennek Kaffát [ma Feodoszija] kellett útba ejtenie.

101 Megadták, mit hol, mennyiért vásárolhatnak. 1437. május 14. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 60. 11^r–12^v.

102 „.... 4^a galea deliberata fuit nobili vro ser Ludovico Contareno condam ser Danielis.” 94 lírát és 10 soldit fizettek neki. 1438. február 28. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 19^r.

103 Ugo Tucci: I servizi marittimi Veneziani per il pellegrinaggio in Terrasanta nel Medioevo. *Studi Veneziani* 9 (1985) 59.

104 Uo. 64.

105 AS Venezia. Notarile. Végrendelet. Mint már említettem, itt legalább két napot időztek. Természetesen a szöveteket máshol is beszerezhetette.

106 1438. február 28. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 19^r. Az adatot látva felmerülhet, talán egy másik hajóval érkezett, hiszen csak a visszaútra fizetett a Contareno gályának. Az odaút árát nyilván már előre átadta.

107 1436. július 24-én indultak, negyven nap alatt értek oda. Hasonló lehetett a Contarena menetgyorsasága is.

108 Raimondo Morozzo della Rocca – Tommaso Bertelè: Badoer, Giacomo. *Dizionario Biografico degli Italiani* 5 (1963) 109–113.

109 *Il libro dei conti di Giacomo Badoer (Constantinapoli 1436–1440)*. A cura di Umberto Dorini – Tommaso Bertelè. Roma, 1956. (Il Nuovo Ramusio. Raccolta di Viaggi, Testi e Documenti Relativi ai Rapporti fra l'Europa e l'Oriente a cura dell'Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente 3) 235.

110 Uo. 309.

amikor többek között selyem került a rakományba,¹¹¹ december 5-én pedig már Konstantinápolyban várta az indulást.¹¹² Badoer utazása során találkozott Francesco Quarterióval, a San Paolo apostolo egyház papjával,¹¹³ aki később Salgait Velencében meggyóntatta. Ő lehetett a fenn már említett „elismert pap”. A hajók elsősorban a Köztársaság számára szállítottak gabonát és nyersanyagot,¹¹⁴ de kereskedőket és utasokat is felengedtek a fedélzetre. Mindenképpen néhány nappal 1438. január 18-a előtt térhettek vissza Velencébe.¹¹⁵

A végzetes nap

Salgai Miklós még nem érezhette betegségét, amikor kiszállt a hajóról, hiszen ha már ott rosszul lett volna, akkor senki nem léphetett volna a szárazföldre. Megérkezése után elhagyta a gályát, majd hazament, és otthon döntötte le a láz (*febre pestientiale*). Utóbb azt feltételezték, a gyilkos kórt a gályán szedte össze.¹¹⁶ Haláltusája napokig tartott.¹¹⁷ Orvos is járt nála, aki akár az említett „hajóorvos” lehetett. „Maistro Bolfar” több napig Salgai Miklós mellett volt, mi több, miután meghalt, vigyázott a házra.¹¹⁸ Amikor Pietro Tomasi tudomást szerzett az állapotáról, elküldte hozzá Giovanni Caldierát, majd maga ugyancsak meglátogatta és fűszereket meg gyógyszereket vitt a betegnek.¹¹⁹ „Maistro Zeroicho” egészen az utolsó napjáig hasonlóan a magyar báró körül tüsténkedett.¹²⁰

Amikor Pietro Tomasi és Giovanni Caldiera látták helyzeté súlyosságát, azonnal intézkedtek a siratóénekekről („nenia soa”), majd a gyónásáról.¹²¹ A *confessio* kiszolgáltatása Francesco Quarterio papra hárult, aki szintén ebben az évben jött a Contarena gályával Velencébe.¹²² Talán az utolsó kenetet is feladhatta, jóllehet az „extrema unctio” említése

111 *Il libro dei conti di Giacomo Badoer*, 166. Talán bors is. A bejegyzésben csak a hónapot adják meg. Uo. 304.

112 Uo. 308.

113 AS Venezia. Notarile. Végrendelet. Teljes nevét egy másik iratból ismerjük. Francesco Quarterio pap oklevele. 1438. március 1. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az írást Francesco di Andrea Bono velencei közjegyző erősítette meg.

114 Ezt onnét tudhatjuk, hogy a három gályának szóló parancsban felsorolják, mit, hol, mennyiért szerezhetnek be. Néhány példa: Tanából és a Fekete-tengerről („pro Tana et Mare Maiori”) *boccaccino* anyagot [pamutbársony], fűszereket (*species minute*), viaszt (*cere*), vetőmagot (*sementina*), Konstantinápolyból fűszereket („species minute et species grosse”), viaszt, karmazsint (*cremisi*) hozhattak. Az utóbbi szó itt a festőanyagot jelenti. 1437. május 14. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 60. 11^r–12^v.

115 Találtam egy bejegyzést, ahol említést tettek 1438. január 15-én egy Contarena hajóról, amely „in aquis Rubini” egy hajóroncsról sikeresen visszaszerzett közel hetven mázsa („miliarium septem vel circa”) ólmot, a Marco és Leonardo Giustiniani társaság tulajdonát. Mivel a *recuperata fuerunt* kifejezés a múltban történt, és semmi közelebbit nem írtak, sajnos nem használhattam fel Salgai Miklós esetleges megérkezésének a megállapításához. 1438. január 15. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Misti. Registri 60. 50^r.

116 1438. Uo. 8^v.

117 „In quelle note che missier Nicolo stava grievae che non sono molte per che mori asay presto de quelle infirmita.” 1438. Uo. 8^v.

118 Fáradozásáért öt aranydukátot kapott. 1438. február 4. Uo. 18^v. Egy másik bejegyzésben két aranydukátot fizettek neki. Itt „maistro bulfar”. 1438. március 1. Uo. 19^v.

119 1438. Uo. 8^v. Utólag 20 soldit fizettek neki. 1438. március 11. Uo. 19^v.

120 Három aranydukátot kapott. 1438. március 13. Uo. 19^v.

121 1438. Uo. 8^v.

122 „... qui fuit hoc anno cum galea Contarena veniendo Venetias.” AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

nem szerepel a szövegben. Salgai Miklós nagy alázattal kérte meg Pietro Tomasit, Giovanni Caldierát, együtt Alessandro Bonóval és fiával (Mosè), hogy legyenek végrendelete végrehajtói.¹²³ Az első kettő nem akarta elfogadni a feladatot, harmadik társuk viszont kifejtette, tudja, hogy ez milyen fáradságos, de a barátságra, valamint a jótéteményekre hivatkozva meggyőzte a kétkedőket.¹²⁴

Salgai Miklós utolsó akaratát Giovanni Rizzo foglalta írásba. A Santa Maria Formosa egyház káplánja 1434–1466 között közjegyzőként tevékenykedett a lagúnák városában.¹²⁵ A két tanú egyike Francesco Rizzo, a Chiesa di San Simeone Profeta papja lett. Ez érthető, hiszen Salgai Miklós ekkor a templom szomszédságában élt.¹²⁶ A családnevek (Rizzo), továbbá egyházi mivoltuk (*presbiter*) egyezését látva sem biztos, hogy rokonok lettek volna. A másik tanú egy mesterember volt, Zannino gyapjúkészítő (*lanarius*) hasonlóképpen a San Simeone Profeta részről. Az ő szignójából jól látszik, hogy a nevének kívül nem sokat írt életében. A testamentumot valahol a Rialto (*Rivolati*) környékén készítették el.¹²⁷ Ez lett az aláírásokkal megerősített, a szokásos formulákkal kiegészített, a velencei jogszokásnak megfelelő példány.¹²⁸ A magyar báró ennek kiállításakor már nem volt jelen, ezért nincs a szignója az iraton. Tudjuk, hogy Salgai Miklós a kor szokásának megfelelően már a konstantinápolyi utazása előtt is készített egy végrendeletet. Ezt a mestrei zsidóktól tudjuk.¹²⁹ Minden bizonnyal sokban hasonlított a Giovanni Rizzo által leírtakra. Ez lehetett a tartalmi alapja a tanulmány végén közölt példánynak.

Salgai Miklós 1438. január 18-án, szombaton végrendelezett, másnap végleg lehunyta szemét. Halálakor 43–45 éves lehetett. A szeretőjének tartott Mazóviai Hedvig 1389–1397 között látta meg a napvilágot, tehát közel egykorúak lehettek.¹³⁰ A hercegnő alig egy évvel élte túl Salgait, 1439. február 19. után ugyanis már nem élt.¹³¹ A magyar báró utolsó akaratának végrehajtói, miként említettem, barátai közül kerültek ki, akiknek azt is meghagyta, hogy négyük elmúlása után, a Procuratoria di San Marco vegye át a feladatukat. Ez Velencében teljesen bevett gyakorlatnak számított. A végrehajtók egyike Pietro Tomasi később úgy vélte, hogy jó munkát végeztek, jóllehet bizonyos ügyekben van még pótolnivalójuk.¹³²

A magyar báró azt szerette volna, ha vagy „in ecclesia Sancti Petri de Castello”, vagy „in ecclesia Sancti Pauli” helyezik örök nyugalomra.¹³³ A vele utazó, halála előtt őt meg-

123 Mosè nem találták Velencében. AS Venezia. Notarile. Végrendelet; 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8^r.

124 AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8^r.

125 Andrea Da Mosto: *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico. Archivi dell'amministrazione centrale della Repubblica Veneta e archivi notarili.* I–II. Roma, 1937–1940. I. 363.

126 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

127 Uo.

128 1438. január 18. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.

129 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 11^r.

130 Kazimierz Jasiński: *Rodowód Piastów mazowieckich.* Poznań–Wrocław, 1998. 111–114.

131 Uo.

132 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8^r.

133 AS Venezia. Notarile. Végrendelet. A San Paolo apostolo egyházára Velencében használják a San Polo elnevezést is, mivel ebben a sestierében található.

gyóntató Francesco Quarterio itt szolgált papként. A Basilica di San Pietro di Castello 1807-ig a velencei pátriárka templomának számított, és nem messze emelkedik az Arsenale dokkjaitól. Talán a város egyházi életében betöltött kiemelkedő szerepe miatt választotta ezt az egyházat Salgai, és mivel nem lehetett biztos abban, hogy ott majd helyet biztosítanak neki, valószínűleg ezért jelölte meg a végtisztesség másik helyeként a San Polót. Végül is a Basilica di San Pietro di Castello templomban temették el.¹³⁴ A gyertyákat, a durva vásznat és a tömjént a Rialtonál lakó Niccolò de Clario fűszeres-patikusnál (*spizier*) a Banco di Balbinál vették 40 dukát értékben.¹³⁵ A szertartást a püspök vezethette („lo veschovo de chastelo”), ugyanis egy 1438. február 20-i bejegyzésből kiderül, hogy öt aranydukátot kapott Salgai Miklós sírbatétele fejében, de a Castello kanonokjainak és a káptalannak is jutott 18 aranydukát. A kongregáció tagjai sem maradtak ki: fejenként négy aranydukáthoz jutottak.¹³⁶ A temetéssel kapcsolatos teendőkre 18 dukátot költöttek.¹³⁷ A temetés idején az a Lorenzo Giustinian volt a Castello püspöke,¹³⁸ akit VIII. Sándor pápa 1690-ben szentté avatott.¹³⁹

Temetésére a halálát követő napon, hétfőn kerülhetett sor, Fábián és Sebestyén ünnepén.¹⁴⁰ Itáliában nemcsak a 15. században, hanem a mai napig roppant gyorsan adják meg a végtisztességet. Salgai Miklóst sok tengerész kísérte utolsó útjára, akiknek három aranydukátot fizettek.¹⁴¹

A hagyaték

A testamentumban felsorolt tételek feldolgozása a rendelkezésre álló három forrás tartalmának tematikus csoportosításával történt.¹⁴² A végrendeleti tételek jól elválaszthatók egymástól: magyar és velencei, valamint egyházi és világi tartalmúak. Az utóbbiak esetében egy fontos körülményre kell felhívni a figyelmet. Salgai úgy rendelkezett otthoni javairól, mintha azok birtokában lettek volna, holott elméletileg 1424-ben mindenétől megfosztották.

134 Az Archivio di Stato csupán a templom minimálisan megmaradt anyagát őrzi, korszakunkra sajnos semmit. A templomot teljesen átépítették, így egy esetleges síremlék fennmaradására sem maradt esély. Kezregőjét sikertelenül jártam végig Salgai síremlékét keresve.

135 A *banco* szó itt rakpart értelmében szerepel. 1438. február 28. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 19^r.

136 Mivel a végösszeg 36 aranydukát, ezért vannak kilencen. 1438. február 20. Uo. 18^r.

137 Uo.

138 IV. Jenő pápa 1433. május 11-én nevezte ki.

139 Giuseppe del Torre: Lorenzo, Giustinian, santo. *Dizionario Biografico degli Italiani* 66 (2006) 73–77.

140 Ezen a napon fizettek a püspöknek, a káptalannak, a kongregációnak, a temetéshez köthető költségeket is január 20-án adták ki. 1438. január 20. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 18^r.

141 „E de dar adi dicto chontadi a molti marinari i qual vene a far honor al so corpo.” Uo.

142 A három alapforrás az említett végrendelet, az AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118 és 120.

A magyarországi világi jószágokról Salgai a következőképpen döntött:

1. Minden magyarországi birtokát (falvakat, várakat, ingóságokat) Szécsényi Lászlóra hagyta.¹⁴³
2. A budai várban található házának felét, ami a Fritz-palotával szemben áll („ex oppositio palatii Friz”) unokaöccsének, Losonci Lászlónak adományozta.¹⁴⁴ A másik részét nem adta neki, „quia ad ipsum pertinet”.
3. Valamennyi jóakaróját és a hozzá hűeket támogattatta.
4. Szécsényi Lászlóra hagyta a nála található okleveleket, azzal a meghagyással, hogy ezer dukátot fizessen értük testamentuma végrehajtóinak.
5. A kisebb privilégiumokat, amelyek Garai Lászlóra vonatkoznak, visszaadta.
6. Végül adóseit sorolta fel, ők a következők: Toma Ludovici da Segna, Niccolò da Trau¹⁴⁵ és Garai László.¹⁴⁶

A végrendelet Magyarországra utaló tételeinek világi részén nincs mit magyarázni, egyrészt mert ezt Engel Pál megtette, másrészt mert egyértelmű. Szécsényi Lászlónak jutott majdnem minden, ráadásul a testamentum végrehajtóival valamennyi iratot, amelyek a két szekrényben maradtak, felajánlották neki. Salgai Miklós akarata értelmében ezek fejében ezer dukátot remélhettek. Futárt indítottak Szécsényi Lászlóhoz („suo germanusino”), aki megígérte, hogy teljesíteni fogja a kérést. A magyar nemes később egy ferences menesztett Velencébe, aki előadta, hogy ha megbízójához eljuttatják a végrendelet egy példányát pergamenen („in carta membrana”), akkor elküldi a pénzt, egyúttal kérte a privilégiumokat is. A szerzetest legkésőbb február elején küldték vissza a végrehajtók Magyarországra.¹⁴⁷ Ezt követően Szécsényi László, aki időközben másoktól megkapta a vágyott másolatot, azt üzenete, hogy nincs szüksége más privilégiumokra, mert új kiváltságokat készített az előnyösebb üzlet érdekében („e chel se far privilegii nuovi per mior mercato”).¹⁴⁸ Az oda-vissza üzengetés sokáig tarthatott. Jakab magyar borbélynak 1438 novemberében fizették ki az utazására fordított pénz hátralékát, ő ugyanis valamikor

143 Ő Szécsényi Franknak, tehát a nagybátyjának az unokája. Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 221. Valamennyi magyarországi világi tétel a végrendeletben található. Ezeket nem jelzem külön-külön.

144 Dezső vajda fia. Uo., II. 148. Losonci László édesanyja Szécsényi Krisztina, aki Salgai Miklós testvére volt, akit csupán egy évvel élt túl. 1439-ben halt meg. Végh András szerint a házat 1439-ben I. Albert magyar király Rozgonyi János tárnokmester fiainak (Lőrinc, János, Réold, Osvát) adományozta. Végh András: *Buda város középkori helyrajza*. I–II. Bp., 2006–2008. (Monumenta Historica Budapestinensia 15–16) I. 139. Kubinyi András felvetette, hogy mivel a forrásokban előfordult a „Friczpalothaya” kifejezés, ez egy bizonyos „Fritz”, azaz Frigyes nevet takarhat. Kubinyi András: Palota-terem. Terminológiai kérdések. *Castrum Bene* 2 (1992) 57.

145 A szövegben ezt olvashatjuk: „compatrie meo”.

146 A néhai ifjabb Garai Miklós nádor fia.

147 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 9°. Három dukátot kapott Velencében a visszaújtára. 1438. február 4. Uo. 18°. 1438. április 5-én is fizettek egy ferencesnek („frar minor”), aki Szécsényi Lászlótól jött. 1438. április 5. Uo. 20°. Érkezése idejét nem ismerjük. Lehetett ugyanaz, aki korábban jött, de lehetett más is, jöhetett egyszer, de akár többször is.

148 1438. Uo. 9°.

Magyarországon járt az általános örökösnel, ahová a végrehajtók levelét vitte.¹⁴⁹ Szécsényi László tehát ügyesen kibújt a fizetési kötelezettség alól úgy, hogy a végrendelet másolatát, nem hivatalos úton, de megszerezte. Innét kezdve a velencei végrehajtók tehetetlennek bizonyultak.

Garai László macsói bánra vonatkozó iratok abban a két zsákban voltak, amelyeket Salgai Miklós otthon tartott.¹⁵⁰ Végrendelete értelmében vissza kellett volna tőle szerezni adósságát, amelynek összegét nem adták meg az iratok. Alessandro Bono ebben az ügyben számos alkalommal írt, és futárokat is menesztettek Garaihoz azzal, hogy fizessen ki harminc forintot, Salgai Miklós siratóénekének árát. A magyar báró soha nem válaszolt, sőt adóssága nagyságát sem tudták meg tőle. Erről a végrehajtók az iratok között semmilyen dokumentumot nem találtak, jóllehet arra gondoltak, az elhunyt két familiárisától ilyeneket be tudnak szerezni.¹⁵¹ Két fontos körülményre feltétlenül fel kell hívni a figyelmet. Egyrészt Mazóviai Hedviget Garai László várában őrizték, másrészt Salgai Miklós – a fej- és jószágvesztés ide, a hűtlenség vétke oda – kölcsönöket adott, így unokaöccsének is. Garai László esetében zálogokat, házakat és ingóságokat bízott rá.¹⁵² Bizonyos vagyonszerveket valószínűleg így vont ki az ítélet hatálya alól.

Niccolò da Trau, vagyis Traui Miklós esetében Pietro Tomasi külön kiemelte, hogy többször is elismerte adósságát, úgy tűnt, hogy ki is egyenlíti azt, amikor azonban rá akarták kényszeríteni, hiába próbálkoztak.¹⁵³ A végrehajtók találtak egy Salgai Miklós által írt, saját pecsétjével ellátott iratot, amely szerint a traui 1100 dukáttal tartozott Salgainak. Tudjuk róla, hogy követként számos alkalommal megfordulhatott a Köztársaságban. Meg is jegyezték róla, hogy követi mivolta miatt nem lehetett rászorítani a fizetésre.¹⁵⁴ A zenggi polgárnak, Toma Ludovicinek 1500 dukátnyi adóssága volt.¹⁵⁵ Ismerünk egy másik zenggi lakost is, aki szintén tartozott Salgói Miklósnak: a hagyatéki iratok egyszer utalnak Nicola da Sanseverinóra, többet azonban nem találkoztunk vele.¹⁵⁶

Az említett kinnlevőségek megszerzésére Alessandro Bono és Pietro Tomasi kelt útra, zsebükben a velencei Signoria levelével.¹⁵⁷ Az adósok azt válaszolták, hogy a város urai („i suo signor de Segna”) a pénzt elvették.¹⁵⁸ Ráadásul, amikor értesültek a velenceiek érkezéséről, váraikba lovagoltak, ahol sokkal több pénzt tartottak, mint amennyivel tar-

149 Mikor utazhatott? Bármikor, de mindenképpen november előtt. Pietro Tomasi utólagos kifizetése. 1438. november 3. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 13^v.

150 AS Venezia. Notarile. Végrendelet. Említettem, Salgai Miklós Magyarországról magával vitte a számára legfontosabb írásokat.

151 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 9^r–9^v.

152 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

153 „Misiier Nicolo Tragurino creditore di questa comessaria ne dixè alcune volte saver luy quantita de questo debito”. 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 9^v.

154 „... piu volte el vegna et anda de questa tera fazandose imbasadore per modo non se ha possudo constrenzer...” 1438. Uo. 11^r.

155 Uo.

156 Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző oklevele. 1438. március 6. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Salgai Miklós halála után Zenggből egy küldöncöt menesztettek hozzá.

157 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 9^v.

158 Az „avevano tolto quelli denari” kifejezést használják. A *togliere* igének van egy kölcsönvesz jelentése is, de szerintem itt nem erre gondoltak.

toztak – legalábbis Tomasi így tudta.¹⁵⁹ Pietro Tomasi a küldetés leírásában elmondta, hogy a velencei parancs értelmében felkeresték az egyik zenggi urat egy meglehetősen messze fekvő, hegyen álló várában, ahová nagy veszélyek árán jutottak el. Velük tartott Pietro Davanzo, a végrehajtók fiatal segítőinek egyike is. Úgy tűnt, hogy a zenggi adós rendezni akarja az ügyet. Kért egyet a végrendelet példányából, amit a dózse, Francesco Foscarini levelével együtt nála hagytak. A végrehajtó megjegyzi, hogy utóbb szerkesztettek egy hatásosabb („piu efficace”) iratot bizonyos „nemes urak” („zenti homeni”), különösképpen a tekintélyes Andrea Morosini közbenjárásával. A zenggi urak is egy ferences szerzetest küldtek Velencébe tárgyalni az adósságról.¹⁶⁰ Velencében amúgy az adósság behajtásának ügyében számítottak Zenggi ispánjára is.¹⁶¹ Egy napi dátum nélküli márciusi bejegyzésben Pietro Tomasi a zenggi utazásról vezetett kis könyve alapján napi kiadásai 42 dukátra és 16 grossóra rúgtak.¹⁶²

Pietro Davanzo egyedül is megfordult Zenggi városában. 1438. március 8-án azt jegezték fel, hogy parancsot kapott és némi pénzt, hogy menjen Zenggbe.¹⁶³ Feltehetően azt a levelet vitte magával, amelynek címzettje a zenggi tanács (*Signoria a Segnia*) volt.¹⁶⁴ Davanzo még ebben a hónapban, huszadika körül vissza is tért Velencébe.¹⁶⁵ Mestrében is megjelent, nyilvánvalóan a testamentum kapcsán felmerülő ügyekben.¹⁶⁶ Rajtuk kívül még Bartolomeo di Lorenzo fűszeres (*specier*) tűnt fel Zenggben.¹⁶⁷ A bejegyzés időpontja (1439. január 10.) arra utalhat, hogy alaposan elhúzódt az ottani ügyek rendezése.

A magyarországi egyházakról is gondoskodott Salgai:

1. A Szakálban (*Sochol*) található Szent Benedek-rendi kolostor újraalapítására hagyta ottani részét.¹⁶⁸ A falut valamennyi tartozékával a perjel kapta meg és egy szegény apát, akinek kötelessége felmenői, valamint az ő lelki üdvéért imádkozni. Arra kérte Szécsényi Lászlót, hogy az ő birtokában lévő másik résszel tegye ugyanezt.

159 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 9^v–10^r. Ez a feljegyzés az iratcsomóban valamivel hátrébb található. Talán utólag rosszul fűzték össze a lapokat.

160 1438. Uo. 11^r.

161 Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző oklevele. 1438. március 6. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.

162 Kiadásairól, a bárka díjáról, az élelemről (*spexe de bocha*) és sok másról el is számolt. 1438. március. [Napi dátum nélkül.] AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20^r.

163 32 soldit utaltak ki neki. 1438. március 8. Uo. 19^v.

164 Ezen a napon fizettek 16 soldit a levélért. 1438. március 11. Uo.

165 A szövegben ezt olvashatjuk: „per spexa el de far al viaggio de Segnia” nyolc aranydukátot kapott. 1438. március 20. Uo. Júniusban szintén fizettek neki. Valamikor Zenggben járt a végrehajtás ügyében. 1438. június 12. Uo. 20^v.

166 14 soldit kapott. 1438. március 29. Uo. 20^r.

167 Pietro Tomasi utólagos kifizetése. 1439. január 10. Uo. 13^v.

168 A mai Nógrádszakál. Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Bp. 1966–1998. IV. 295.; F. Romhányi Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Bp. 2000. [Katalógus] 59. Valóban voltak ott bencések. Az apátság helyét nem ismerjük. Valamennyi magyarországi egyházi tétel a végrendeletben található. Ezt most nem jelzem külön-külön.

2. A Szécsényben található Szent László-egyház építését is támogatta.¹⁶⁹ Cserében egy örök misét (*eterna*) kért saját és felmenői lelki üdvéért.
3. A budai várban, Pesten, a hegyen, meg Óbudán található valamennyi házát a Mária Magdolna-templomra hagyta. Cserében egy örök misét kért saját és felmenői lelki üdvéért, a Szentháromság tiszteletére.

A magyarországi egyházi adományok elég szűkösek. Három helyet említ, ezek közül a szakáli bencés kolostor esetében kételyei voltak a rendet illetően. Talán azért nem emlékezett biztosan, mert csak gyermekkorában járt ott. Annak ellenére, hogy életének nagy részét Magyarországon töltötte, csekély a végrendeleti tételek száma.

A velencei egyházakat illető adományok a következők:

1. 350 dukátot egy jóéletű papnak hagyott, abban a templomban, ahol eltemetik. Mindennap mondjon ott a lelki üdvéért misét. Minden héten először a Szentháromságról, másodszer az Úr feltámadásáról, harmadszer Szűz Máriáról, negyedszer pedig a halottakért. Havonként celebráljon egy istentiszteletet Szent Miklós és Szent Márton tiszteletére.¹⁷⁰ Nem tudjuk, hogy Salgai Miklós halála után hogyan hajtották végre ezt a rendelkezést.
2. Misék lelki üdvéért Szűz Mária és Nagy Szent Gergely tiszteletére. A végrehajtásról szóló iratokból az derül ki, hogy ez a Chiesa San Simeone Profeta egyházára vonatkozik. Egy aranyat hagyott misére Nagy Szent Gergely tiszteletére.¹⁷¹
3. Francesco Quarterio papra, aki meggyóntatta, hat aranydukátot hagyott, hogy imádkozzon lelki üdvéért. Salgai halála után meg is kapta az összeget.¹⁷²
4. A Santa Maria di Nazareth egyházára 5 dukátot hagyott lelki üdvéért. Salgai Miklós halála után ide is kifizették az összeget.¹⁷³
5. A Mestrében élő zsidóknál zálogban lévő dolgait visszaszerezte, és a lehető legjobb áron eladatta. Az ebből befolyó pénzt szét kellett osztani lelki üdvéért. Nem tudjuk, hogy mi valósult meg ebből.
6. A Santissima Trinità káptalanjára négy dukátot hagyott, az építésére pedig nyolcat, lelki üdvéért. Ennek az egyháznak is kifizették a rendelt összeget.¹⁷⁴
7. A San Simeone Profeta káptalanjára nyolc dukátot hagyott lelki üdvéért. Salgai halála után ezt is kiizették.¹⁷⁵

169 Öt Hont és Nógrád vármegyei falut hagyott az egyházra.

170 Valamennyi velencei egyházi tétel a végrendeletben található. Ezt most nem jelzem külön-külön.

171 1438. január 30. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. 18°. Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg.

172 Francesco Quarterio pap oklevele. 1438. március 1. Uo. Az iratot Francesco di Andrea Bono velencei közjegyző erősítette meg. 1438. március 1. Uo. Busta 118. 19°.

173 1438. április 24. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20°.

174 1438. március 6–7. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg. 1438. március 4. Uo. Busta 118. 19°.

175 1438. január 21. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 18°.

8. Maradék vagyonát a végrendelet végrehajtói belátásuk szerint osszák szét a szegényeknek, az özvegyeknek, a novíciusoknak, az árváknak, valamint egyéb kegyes ügyeket támogassanak belőle. A végrehajtók Salgai Miklós halála után két alkalommal jótékonykodtak.¹⁷⁶
9. A Santa Maria Formosa papja, Blasio Balanzano négy dukátot kapott a lelki üdvéért celebrált misékre. Ezt az összeget valóban megkapta.¹⁷⁷

A velencei egyházi adományok száma jóval meghaladja a magyarországiakét. Annak a templomnak tett nagy alapítványt, ahová temették. A kisebb összegeket kapó egyházak, a Santissima Trinità és a San Simeone Profeta káptalanjai templomainak a közelében élt, és minden bizonnyal sokat járt hozzájuk misére. Csak látszólag lóg ki a sorból a velencei lagúnában, egy szigeten emelkedő Santa Maria di Nazareth.¹⁷⁸ A szenátus döntése értelmében ugyanis 1423-ban ide szállították át a fertőző betegeket, elsősorban a pestiseseket. Elnevezése Lazzaretto Vechio lett. Nevéből származik a Nazaretum, majd később a Lazzaretto kifejezés. Salgai Miklós saját betegségét átérezve nem feledkezett meg róluk. Név szerinti támogatását ketten érdemelték ki, egykori útitársa és utolsó gyóntató atyja, Francesco Quarterio, valamint Blasio Balanzano. Az utóbbinak vagy régebben látogathatta a miséit, vagy egyszerűen szeretett a Santa Maria Formosa templomba járni, hiszen ez szintén a Castello területén emelkedett, ott, ahol kezdetben Salgai Miklós lakott.¹⁷⁹

A velencei világi adományok Magyarországi Mihállyal kezdődtek. Neki jutott a Giulia nevű rabnő, akiről később már nem hallunk, e mellett száz dukát, egy vörös ruha nyestszőrmevel díszítve,¹⁸⁰ valamint ura két lepecsételt zsákja a benne lévő dolgokkal együtt. A férfi rabszolgák és Salgai páncéljai közül kedvére választhatott egyet-egyet. Kapott végezettel egy farkasprémmel díszített vörös kabátot, egy másik hasonló színű kabátot, egy skarlátszínű köpenyt és kalapot, meg egy másik fejfedőt is. Salgai úgy rendelkezett, hogy házassága esetén egy ágyat is adjanak neki.¹⁸¹ Szép hagyaték, de nézzük, minek örülhetett valójában. Árverésre átadtak neki egy 20 aranydukátot érő skarlátvörös köntöst,¹⁸² nyestprémmel bélelve, egy bársony zupparellót öt aranydukát értékben, egy másik köntöst (*pelandin*) nyestprémmel a nyakán, 10 aranydukát árban.¹⁸³ Ezekről a végrehajtók meg-

176 „1ª povera per Dio sta in cha Trivixan soldi 10.” 1438. március 24. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20°. Pietro Tomasi és Giovanni Caldiera „a 1 povero per Dio [...] soldi 50”. 1438. március 23. Uo.

177 Blasio Balanzano pap elismeri a fentiek átvételét. 1438. március 5. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősíti meg. 1438. március 3. Uo. Busta 118. 19°.

178 A sziget neve kezdetben Santa Maria di Nazareth volt.

179 Lehetséges, hogy 1438 előtt máshol szolgált, például a Santissima Trinità vagy a San Simeone Profeta templomban. Giovanni Rizzo közjegyző a templom káplánja volt, akár ez is lehetett az adomány oka.

180 A szövegben a *litfanicam* szót olvashatjuk. Ruhafélének gondolom.

181 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

182 A szövegben a *pelanda* szót olvashatjuk. A *pellanda* egy bő, nyitott köntös, a ruha felett viselték.

183 Ezek 35 aranydukátot értek. 1438. május 18. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 17°.

említették, hogy ők ezt ugyan nem támogatták, de a dózse emberének a feljegyzései alapján eleget tettek a döntésnek.¹⁸⁴ Végül 65 aranydukátot fizettek ki neki.¹⁸⁵

A másik famulus, Vince sem panaszkodhatott. A magyar báró 50 dukát mellett egy selyemmel díszített vörös bársony rövid kabátot (*zornettam*),¹⁸⁶ egy pár arannyal kivarrt sarut, egy kirakott, aranyozott ezüstövet, egy páncélt sisakkal, egy tunikát kék bőrrel díszítve, egy napi használatra való kalapot és fejedői közül még egyet hagyott rá. Nősülése esetén neki is járt egy ágy.¹⁸⁷ Nagyon hamar, már februárban átadták neki e tárgyakat.¹⁸⁸ Két alkalommal készpénzhez jutott, először tizenöt majd húsz aranydukáthoz.¹⁸⁹

Salgai Miklós a végrehajtókról sem feledkezett meg. Pietro Tomasinak,¹⁹⁰ Giovanni Caldierának,¹⁹¹ Alessandro Bonónak¹⁹² és fiának, Mosènak ötven-ötven aranydukátot szánt.¹⁹³ Emellett mind a négyen kapjanak összesen ezer dukátot a visszaszolgáltattott oklevelek fejében – állt a végrendeletben.¹⁹⁴ A szerelmes levelek elégetése fejében közösen nekik szánt száz dukátról sincs hír.¹⁹⁵ Remélem, hogy a bensőséges irományok egyszer csak előkerülnek. Agostino Morosini egy, a gályán található zsákból válogathatott tetszése szerint „unam peciam telle”.¹⁹⁶

A két magyar familiáris mellett a végrendeletben kiemelt helyen szerepeltek a rabnők. Novella kiházásítására, akit Salgai felszabadított, ötven dukátot szánt. Úgy rendelkezett, hogy amíg nem veszik feleségül, a házban élhet, mi több, fizessék költségeit is. Ruhák mellett egyéb dolgokat hagyott még rá, amelyeket a magyar báró készíttetett számára: egy vánkost paplannal, meg két fülbevalót. Házasság esetén – miként a férfi szolgáltnak – egy ágyat rendelt számára takaróval, valamint finom negropontei és konstantinápolyi szövetet.¹⁹⁷ A neki szánt két *petia* anyag egyik része ingre, a másik keszkenőre

184 „... pro parte de la soa sententia el dito achontra la dita commesseria del fo laso chomo apar per li quaderni de Zuane gastoldo de misser lo doxe.” AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. A *gastaldo* a dózse nevében eljáró ítélet-végrehajtó.

185 1438. július 1. Uo. 20°.

186 Értsd: *giornea*.

187 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

188 Zaccaria Baduario és Stefano Belegno a Procuratoria di San Marco bírának oklevele. 1438. február 12. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Marino Martini di San Giovanni [Elemosinaro] di Rialto velencei közjegyző erősítette meg.

189 1438. március 21., 1438. április 3. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20°.

190 Megkapta a végrendeletben felsoroltakat. Giovanni Contareno, Zaccaria Baduario és Stefano Belegno a Procuratoria di San Marco bírának oklevele. 1438. március 13. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az írást Natale di Francesco Polo velencei közjegyző erősítette meg. 1438. március 22. Uo. Busta 118. 20°.

191 Megkapta a végrendeletben felsoroltakat. Giovanni Contareno, Zaccaria Baduario és Stefano Belegno a Procuratoria di San Marco bírának oklevele. 1438. március 13. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az írást Natale di Francesco Polo velencei közjegyző erősítette meg.

192 Ő az ötven helyett végül száz aranydukátot kapott, mivel fia nem vett részt a végrehajtásban. 1438. március 22. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 20°.

193 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

194 Uo. Valójában erre nem került sor. Engel Pál csak feltételezte, de a bejegyzésekből feketén-fehéren kiderül, igaza volt.

195 Uo.

196 Uo.

197 Uo.

ment.¹⁹⁸ Novella már elmúlt 18 éves, és ura halála után először zárdába került, ahol Anna néven novícia lett, végül azonban férjhez ment Giovanni Capellihez, akinek kifizették az 50 dukátnyi hozományát (*dos*), amelyet kiegészítettek 80 dukátra.¹⁹⁹

Polissenára Salgai ugyanazt hagyta, mint Novellára. Azt azonban hozzátette a rendelkezéshez, hogy kapjon egy olyan lábbelit, amilyen Novellának van.²⁰⁰ Miután a végrendelező végleg elköltözött a földi világból, a hölgy neve Elena/Lena lett. Tizenöt hónapig pénzt kapott a megélhetésére, mert nem talált megfelelő legényt, aki feleségül vette volna. A végrehajtók nagyvonalúak voltak vele, mivel a végrendeletben írottakon túl is kedveskedtek neki, Pietro Tomasi döntése szerint 15 dukátot kapott. Ráadásul a hölgyek meg a jóemberek („bone persone”) úgy bántak vele és nevelték, mint egy lánygyermeket, de mindez megérte – írták.²⁰¹ Polissena/Elena/Lenának Salgai Miklós egy vörös köntöst (*pellanda*) is szánt, de ő mást szeretett volna. Cserében egy ezüstözött csillagokkal, bolygókkal díszített klepetust („investiura con pianete darzento”), valamint egyéb apróságokat kért. Erre a végrehajtók igent mondtak.²⁰² Őt a Chiesa di San Geremia profeta városrészből való Giovanni da Veglia, a néhai Stefano csónakos fia vezette az oltár elé. A Salgai Miklós által meghatározott összeget, amit a házasság megkötésének idejére neki ígért, szintén megkapta.²⁰³ Házasságuk után ágyakat is kaptak.²⁰⁴

A harmadik hölgynek, Adrianának ugyanaz jutott mint társnőinek.²⁰⁵ A végrehajtás viszont akadályokba ütközött. Vettek ugyan neki egy bundát, ráadásul Giovanni Caldiera jóvoltából egy rendes ember közelébe került, de pestises lett. Emiatt átszállították a Nazaretumba, ahol három hónapig élt.²⁰⁶ Amikor kigyógyult, visszaküldték, de vétkezett („era caduta in ethico”), emiatt szegényházba küldték, ahol két dukátot fizettek elhelyezéséért.²⁰⁷ Később az említett helyekről, ahová a *Signori della Notte* parancsára küldték,²⁰⁸ újabb utasításukra Pietro Tomasi a Campo San Luca részen található Dandolo házba helyezte el, ezzel saját és családja életét veszélyeztetve, mivel még 13 hónapig betegeske-

198 Novella/Anna elimeri, megkapta a fentebb felsoroltakat. 1438. április 17. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg.

199 „Le carte de dota de queste II mamole do ducati 80 per una.” 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 14°. A végrehajtóktól kapott még egy soldót. 1438. Uo. 15°.

200 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

201 „... le tene et a maistro le come fiole. Vale.” 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 15°.

202 Egy soldit fizettek érte. Egy másik bejegyzés szerint azon felül, amit Salgai Miklós hagyott rá, még kapott hat soldit. Uo.

203 Giovanni da Veglia elimeri, mindent megkapott. 1438. január 28. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Paolo di Francesco Vaeraza velencei közjegyző erősítette meg.

204 „... e per bastaxi porte leti de le mamole.” 1438. február 4. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 18°.

205 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

206 „E die dare 1^a peliza fo compra per Adriana la qual habiando la logia maistro Zuane a presso de una bona persona intravene che la se pestilentia e mando la in Nazareto.”

207 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 15°. [A kötetben a 13°. oldal a 15°. lapon folytatódik, jóllehet vannak köztük beszámozott oldalak.]

208 Az „Éjszakai Urak” a modern rendőrségi egységek elődjei voltak. Tagjaik jogosultak voltak letartóztatni olyan embereket, akik bűncselekményt követtek el, vagy akiket tanúk vagy áldozatok vádoltak meg. A lefogáshoz nem kellett külön parancs.

dett,²⁰⁹ de meggyógyult, majd jól összeszedte magát. Később négy hónapra vidékre került, ahol egy másik kór végzett vele.²¹⁰

Armellina járt a legrosszabbul, mert őt nem szabadították fel. A testamentum értelmében el kellett adni egy jómódú embernek.²¹¹ Az utóbbi Costantino de Stadi lehetett, aki egy árverésen 45 aranydukát fejében jutott hozzá.²¹² Az utolsó lányról, Giuliáról, akit elvileg Magyarországi Mihály kapott, miként korábban már volt róla szó, a végrendeleti említésen túl semmilyen adat nincs.

A rabnókról tudunk még egyet-mást. Valamennyien görögök voltak, legalábbis így nevezték őket, valószínűbb azonban, hogy görög közvetítéssel Velencébe került tatárföldiek lehettek, akik nem voltak megkeresztelve és nem számítottak erkölcsösnek, mert Salgai Miklós ágyasaiként (*concubine*) éltek. A végrehajtók szerint nem tudtak beszélni, és bizonyos dolgokat elvégezni.²¹³ E megjegyzések általános toposznak számítottak. Emiatt úgy döntöttek róluk, hogy előbb megkeresztelik őket, majd valamennyiüket kiváló kolostorokba helyezik. A végrehajtásról szóló forrásokban a *mamola* kifejezéssel utaltak rájuk, amit ibolyának, leánykának, szüzikének is fordíthatunk.²¹⁴ Novella és Polissena a végrehajtók asszonyaitól apróságokat kaptak „isteni szeretetből”.²¹⁵ Azért küldték őket zárdába, hogy ott a tiszteletreméltó asszonyoktól megtanulják a jó szokásokat, a szép beszédet, a munkát, a varrást, a kenyérsütést és a háztartási ismereteket.²¹⁶ A zárdai nevelés után a végrehajtók házába kerültek, hogy megmutassák, mit tanultak.²¹⁷

A konstantinápolyi áruk és a velencei holmik sorsa

A magyar báró Konstantinápolyban sikerrel járt. Számos ládában hozta magával a felvásárolt dolgokat. Ezekről halála után Alessandro Bono készített leltárt, majd mindet elhelyezte azokban a raktárakban, amelyek a Piazza di Signori Procuratori téren álltak. Később ezeket kiárusították a Piazza di San Marcón.²¹⁸ Legalább két raktárt béreltek hat és fél hónapig.²¹⁹ A ládákban lehettek többek között a már említett finom negropontei és konstantinápolyi

209 „... zaxete 13 mesi.” Én ebben a *zassér* szót vélem felfedezni. Ennek a jelentése *giacere* [fekszik, hever].

210 A végrehajtók összesen 12 dukátot akartak ráköltetni, de ebből 15-nél is több lett. 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 15^r.

211 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

212 „1^a scalava.” 1438. február 16. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 17^r. A hölgy kétszer négy soldit kapott, ráadásul egyszer az után, hogy már eladták. 1438. február 4., 1438. február 30. Uo. 18^v.

213 1438. Uo. 15^v.

214 1438. február 4. Uo. 18^v; 1438. február 23. Uo. 19^r. A bejegyzés szerint a mammolák Pietro Tomasitól pénzt kaptak.

215 1438. Uo. 14^r.

216 1438. Uo. 15^v.

217 „E puo fo redute in caixa nostra e feno certa bonissima prova.” 1438. Uo.

218 1438. Uo. 10^v.

219 „... per fito de do magazeni in San Marcho dei mexi 6...” 1438. június 12. Uo. 20^v. Egy hiba miatt a végleges fizetés csak szeptember elején történt meg.

szövetek is.²²⁰ Az anyagokat fel kellett becsültetni, hogy a vámot megfizessék utánuk.²²¹ Ettől kezdve a textilek gyakorlatilag eltűnnek a szemünk elől. A konstantinápolyi árukat Alessandro Bono kezelte, akiről kiderült, hogy számos alkalommal elfeledkezett kifizetésekről, talán ezúttal is ez történhetett. Pietro Tomasi szerint néhány dolog hiánya az emlékezet számlájára írható, a szövetek sorsát ez azonban nem magyarázhatja.²²²

A gályáról legkésőbb 1438. január 30-án néhány dolgot a szárazföldre raktak, amelyek az említett raktárakba kerültek.²²³ A következő hónap elején fizették ki azokat, akik a vámnál rakodtak.²²⁴ Ezen a napon egy bárkás szintén pénzhez jutott, mert a raktárhoz hajózott. Agostino Morosini kérésére a biztonság kedvéért a rakományt a Signori della Notte egyik hivatalnoká kísérette.²²⁵ Fuvarozásra utoljára február 4-én került sor, amikor a Con-tarináról a magyar báró házához szállítottak egy clavét, azaz egy emelőféleséget.²²⁶ Számos alkalommal fizettek vízi szállítóknak, akik a gályától hoztak ezt-azt.²²⁷

Salgai Miklós a rakományt egyértelműen Velencében gondolta értékesíteni, jelentős hasznot remélve az eladásokból. Pietro Tomasi leírja, Alessandro Bono életében sem neki, sem pedig Giovanni Calderának nem volt közük az ebből származó pénzekhez.²²⁸ A számlát (*conto*) is ő kezelte („tene de sua mano”). A Piazza San Marcohoz kapcsolható ügyletekben fiatalok segítettek, Biagio Balzano pap, Piero Davanzo és Matteo Pampano, amiért fizetést ígért nekik.²²⁹

Pietro Tomasi a bevételi és a kiadási összegek felsorolásával zárja a végrehajtásról szóló beszámolóját. Leírja, ezeket miből állapították meg. Elsőként a Giovanni Rizzo által Salgai Miklós halála után leltárba vett könyveket említi. Salgai inventáriumából ismerték meg a házban fellelhető dolgokat is, majd a Konstantinápolyból származó ládák következtek, melyekről Alessandro Bono készített jegyzéket. Ezeket, miként említettük, árverésre bocsátották.²³⁰ A lap alján található összegzés alapján a bevételi tétel 833 dukátja állt szemben a 400 dukátnyi kiadással.²³¹ Mivel Pietro Tomasinál nem egyértelmű, mit

220 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

221 Munkájuk fejében egy aranydukátot kaptak. „... contadj astimadori de chommun pro far stimar panni.” 1438. február 5. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 18^v.

222 1438. Uo. 10^v.

223 1438. január 30. Uo. 18^r.

224 1438. február 3. vagy március 3. Uo. 18^r; 1438. Uo. 19^r. A szöveg nem egyértelmű, mert az előző dátum a hónap 28. napja, míg a rá következő február 23.

225 1438. február 3. vagy március 3. Uo. 18^r.

226 „... una 1^a clave a la chasa che vene da galia la qual invuola Vicenzo.” 1438. február 4. Uo. 18^v. A *clave=cavria* egy emelőszerkezet-féle. Árbócokhoz és gerendákhoz használják.

227 Néhány példa: 1438. február 4. Uo., február 5. Uo., február 12. Uo.

228 „E tuti denari ne may tochassemo in suo vita soldo alcuno.” 1438. Uo. 10^v. Arra utalnak, hogy Alessandro Bono a végrehajtás során meghalt.

229 Uo. Egy másik helyen Giovanni Rizzo segítsége fejében nyolc aranydukátot kapott. 1438. február 8. Uo. 18^v.

230 1438. Uo. 10^v. Erre engedélyt kellett kérni, és esetünkben 16 soldit fizetni. 1438. február 12. Uo. 18^v. Az árverési segítők (*de chomandadori e de bastaxi*) sem ingyen dolgoztak. 32 soldit (1438. március 23.), majd egy lírát meg 15 soldit (1438. március 30.) kaptak. Uo. 20^r. Az év áprilisában 19 soldit (1438. április 18.) ütötte a markukat. Uo. 20^v.

231 1438. Uo. 10^v. A Pietro Tomasi által közölt részletes számadás ellenőrzése megerősíti a bevételi és a kiadási tételek eredményét. 1438. Uo. 17^r–20^v.

számoltak bele a végösszegbe, megnéztem, mit adtak el vagy bocsátottak kikiáltásra. Ezeket nem csupán a számtan, inkább az érdekesség kedvéért sorolom fel tételenként.

1438. január 24.	Taliga, három ezüstöv. ²³²
1438. február 16.	Fegyverek, 138 darab könyv, ezüstmedál, egy rabszolganő.
1438. február 24.	Drágakő, kis értékű kövek.
1438. február 9. vagy március 9. ²³³	Fegyverek.
1438. március 20.	Fegyverek és egy silány páncél, egy fenyőfa láda, zafir egyszerű keretben.
1438. március 23.	Fegyverek, ²³⁴ kabátkiegszítő, cikcakkos szegély.
1438. március 29.	Türkizes gyűrű.
1438. március 30.	Sok fegyver.
1438. április 3.	Aranyozott ezüstöv.
1438. május 18.	Fegyverek, Magyarországi Mihálynak árverésre átadottak.

Ezek a tárgyak nem Konstantinápolyból érkeztek, hanem Salgai Miklós házából kerültek elő. Kiárúsított tárgyai között a két legnagyobb bevételt hozó tételt a könyvek (280 dukát) és a fegyverek (282 dukát) jelentették. A kiadás részbe kerültek többek között a végrendeletben meghagyottak törlesztése, a betegséghez és a temetéshez kapcsolódó kiadások, a szállítás költségei, a velencei hivataloknak történő kifizetések, az esetleges tartozások fedezése, a végrendelet végrehajtói utazási kiadásainak rendezése.

Salgai Miklós vagyoni helyzete

Azonnal felmerül a kérdés, hogy miből tudta Salgai utazását és vásárlásait fedezni. Mint már szó volt róla, velencei vagyonát három forrásból táplálhatta. Az alapot a Magyarországról hozott ingóságai alkothatták, ebből azonban nem származott bevétele. Jövedelmezett azonban a végrendeletben említett *imprestium*.²³⁵ Nem volt ugyan még velencei polgár, de talán így is engedélyezhették pénze elhelyezését, vagy egyszerűen megvette valakitől mint államkötvényt. Maximum 350 aranydukátról beszélünk, ezt viszont, miként végrendeletében kikötötte, semmilyen körülmények között nem lehetett értékesíteni.²³⁶ Ez Konstantinápolyban amúgy sem ért semmit, oda készpénz kellett. Ezt a hagyományosan jól működő zálog intézményén keresztül teremtette elő. Azt is tudjuk, hogy mit, mikor, kinek adott zálogba: drágaköveket, öveket, ruhákat.²³⁷ Erre még konstantinápolyi útja

232 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 17^r. Valamennyi adatot erről az oldalról idézem.

233 Nem lehet kideríteni, melyik hónapra utal.

234 1438. Uo. 17^v. Innentől valamennyi adatot erről az oldalról idézem.

235 AS Venezia. Notarile. Végrendelet.

236 „Ordinans, quod de ducatis trecentis quinquaginta auri emantur imprestita, que nunquam vendi.” Uo.

237 „... toto el bon el mior de le sue cosse de caxa, zoe zoie, centure, e veste.”

előtt került sor. Egy részét a mestrei zsidóknak, a másikat Agostino Morosininnek hagyta zálogban.²³⁸ A mestrieiek elmondták, hogy amikor Salgai Miklós végrendeletet készített, 400 dukátot akart a zálogban levő tárgyak kiváltására költeni, de a végrehajtóknak itt nem volt minden teljesen világos, mert a báró familiárisai eltűntek.²³⁹ Az egyik tárgy sorsát ismerjük. A több darabra tört, összeragasztott, ezüstözött kristálykupa, amit tulajdonosa talán átadna, megtetszhetett Pietro Tomasinak. Kérte, hogy legyen az övé. Agostino Morosininál számos különlegesség és szép kövek vártak a kiváltásukra.²⁴⁰

Mivel alkalmanként kölcsönzött is, az ebből származó kamatok tovább gyarapíthatták vagyonát. Pénzbeli kintlevőségeiről már volt szó. Adósai valamennyien a fontos tengeri kikötőnek számító kereskedelmi központban éltek, Zenggben, Trauban, ahová a Magyarországra szánt áruk is érkeztek. Zenggi kapcsolatait az magyarázhatja, hogy pénzét már jóval Velencébe érkezése előtt idemenekítette.

Az eddigiek ismeretében a végrehajtókhoz hasonlóan már mi sem csodálkozhatunk azon, hogy Salgai, miután visszatért Konstantinápolyból, milyen kevés „denari contadi” felett rendelkezett. A magyar báró a megérkezését követően rendszertelenül kezdett költeni. Sem vásárlásra, sem pedig gyógykezelésre nem volt elég pénze. Erre végrehajtói azt a magyarázatot találták, hogy azért maradt pénz nélkül, mert javait zálogba tette.²⁴¹ A készpénz hiányát tehát nem foghatjuk csupán Magyarországi Mihály és Vince hathatós közreműködésére, amelyről még lesz szó. Adóhátraléka mindössze 12 aranydukátnyi volt.²⁴² A szabónál hagyott megrendeléséről és az azért járó öt aranydukátról már volt szó.²⁴³ Adósságait egy nyerges, Zilio mester ki nem fizetett munkadíja sem növelte jelentősen. Őt utazása előtt bízta meg nyerge és kantára rendbehozatalával.²⁴⁴ Bizton lehettek hátsai, de a lószerszámokon kívül semmilyen utalást nem találtam az állatokra, amelyeket ekkor még beengedtek Velencébe. Az adósságok közül a legnagyobb összegnek az a 40 aranydukát számított, amit a végrehajtók küldtek a Banco di Sovanzihez a tanai gályák kapitányának.²⁴⁵ Ennyibe került Salgai Miklós útja Konstantinápolyból Velencéig.²⁴⁶ Emellett a Banco di Balbinál a bírácoknak 23 aranydukátot fizettek a végrehajtók, mivel a Contarini gályán ennyit költöttek rá.²⁴⁷ Ugyancsak szó volt háza bérletéről, ami valamivel több volt, mint 22 dukát.²⁴⁸

238 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 11^r. A mestrei zsidóknál hagyott zálogokról a végrendeletben is olvashatunk.

239 1438. Uo. 11^r–11^v.

240 1438. Uo. 11^v.

241 1438. Uo. 10^r.

242 A végrehajtók ezt „Piero de Salen” kezébe fizették ki. 1438. március 4. Uo. 19^r.

243 1438. június 15. Uo. 20^v.

244 Egy aranydukátot fizettek neki. „... per conzare de sele e de brene.” 1438. április 18. Uo. 20^r.

245 A *banco* szó itt rakpart értelmében szerepel. Sem ezt, sem pedig a Banco di Balbit nem tudtam lokalizálni.

246 A szövegben a *per lo nolo* kifejezést használják. Salgai Miklósnak ennyit kellett volna a visszaúrtért fizetnie. 1438. február 28. Uo. 19^r.

247 Uo.

248 Pontosabban két líra, négy soldo, öt denar, 18 grosso. 1438. április 28. Uo. 20^v.

Gondok a testamentum végrehajtásánál

Nem véletlenül tartották a végrehajtók munkáját általában fáradtságosnak, munkájuk során számos akadályba ütköztek. Bonyolította a helyzetet Alessandro Bono 1438. augusztusi halála, aki a hónap egyik vasárnapjának reggelén, még utolsó órái előtt, Pietro Tomasiért küldetett. Felesége és annak leánytestvére jelenlétében elmondta, úgy érzi, az Úr hívja.²⁴⁹ Átadott egy kis ládikát („casseta piccola”), amiben a végrehajtói iratait tartotta valamint egy jegyzéket, továbbá pénzeket, köveket, valamint két topázt. Kérte, hogy az egyiket Pietro Tomasi juttassa el a gastaldóhoz, aki sürgesse meg a három drágakövecse eladását Marco Mezzónak.²⁵⁰ Valójában egy újabb végrendelet szakadt a végrehajtók nyakába.

Pietro Tomasi lemásolta Alessandro Bono végrehajtásról szóló jegyzékét, ahol azonban összegek nem szerepeltek, mivel Bono azokat nem jegyezte fel. Marco Mezzo ékszerésztől készpénzt kapott azoknak a köveknek a fejében, amelyeket a kézműves Marco di Zazi pisai polgártól vett át, melyek egykoron Salgai Miklós tulajdonában voltak.²⁵¹ A két topázt szintén fizettek neki. Ezeket egy német szerezte meg. Egy páncél ellenértékét is átadták neki.²⁵²

A végrehajtók az ügyintézés során felmerülő költségeket és vásárlásokat ugyancsak elszámolták. Pénzükhöz csupán a Procuratoria di San Marco döntése után juthattak, mintegy két hónappal Salgai Miklós halála után.²⁵³ Ténykedésük oroszlánrészét nyáron fejezték be.²⁵⁴ Ez nem azt jelenti, hogy végleg lezárták volna Salgai Miklós végrendeletének ügyét, mert még 1439 januárjában írtak róla.²⁵⁵ A velencei adminisztráció alaposságára utal, hogy mások is szerepet kaptak a végrendelethez kapcsolódó ügyekben. Ők elsősorban a Procuratoria di San Marco emberei voltak, valamint számos bíró, közjegyző, nemes, becsüs.

A legnagyobb nehézséget a kinnlevőségek visszaszerzése jelenthette. Nem tudni kitől, de Zenggből kaptak némi pénzt. Amikor Alessandro Bono kijelentette, hogy nem jutott hozzá a zenggi útja után neki járó 50 dukátjához, érdekesen fizették ki. Giovanni Caldiera Salgai Miklós halálakor egy vászonzsákban 21 dukátra bukkant, és ezt átadta neki, a fenti összeg részeként.²⁵⁶ Az orvos azt is felfedte, hogy Vincénél bizony dénárokat látott. Ezeket később keresni kezdték, és 24 dukára leltek. Pietro Tomasi elismerte, hogy ezt abban a zsákban találták, amelyben Giovanni Caldiera bukkant a fentebb említett 21 dukátra.²⁵⁷ Bono azt kérte, hogy ezt is adják át neki, mert zenggi útja még így sem térül meg.²⁵⁸

Mestrében több alkalommal hivatalos úton próbálkoztak, míg végül a zsidók előadták azokat a zálogba helyezett holmikat, amelyeket a Sopraconsoli dei Mercanti hatóságánál jegyezhetnek be egy új könyvbe. A végrehajtók egy zsidót sem találtak, aki hajlandó lett

249 Tehát a hónap 3., 10., 17., 24. napjai közül valamikor. Augusztus 31-et kizárhatjuk. 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 12°.

250 Uo.

251 Marco di Zazi 14 aranydukátot adott át Pietro Tomasinak „pro resto”. 1438. április 3. Uo. 17°.

252 A Signori della Notte hivatalától kapta. 1438. Uo. 12°.

253 1438. március 22. Uo. 20°.

254 1438. július 1. Uo. 20°.

255 1438. Uo. 13°; 1439. január 10. Uo. 13°.

256 „... in un sacheto de tela ne la scarsella.” 1438. február 20. Uo. 10°; 1438. Uo. 17°.

257 1438. Uo. 10°.

258 „... fosse lassadio perche li era sta fedel al suo missier per avanti.” 1438. Uo. 10°-10°.

volna arra, hogy a saját eredeti nagy köteteiben utána nézzen annak, hátha más, Salgai által zálogba adott tárgynak is nyomára bukkannak. Azt mondták, ők ilyen könyveket nem használnak, másrészt ők becsületes emberek. Egy írnoktól tudták meg, hogy a tárgyakat 300 dukát fejében vették be, és ezt mások is megerősítették.²⁵⁹ A zsidók azonban csak a kamattal emelt összeget, a kiváltás fejében járó 400 dukátnyi összeget adták meg a végrehajtóknak, akik azt el is fogadták.

Agostino Morosinótól Salgai Miklós még életében ki akarta váltani a nála zálogba tett tárgyakat, amelyek értéke nem volt több 40 dukátnál.²⁶⁰ Morosini a végrendelet egyik kedvezményezettje volt, a végrehajtók között azonban vita keletkezett, amit március közepén sikerült csak elsimítani.²⁶¹ Azt gondolom, erre az alább ismertetett körülmény adta az okot. Salgai még élt, amikor megajándékozta őt egy hozzávetőlegesen öt pondus (*ponderis untiarum*) súlyú, aranyozott ezüstdobozzal, amit a végrehajtók adtak át neki.²⁶² 1438. március 21-én a végrehajtók tíz aranydukátot kaptak Agostino Morosinótól, aki így fizette ki az egykor Salgai Miklós tulajdonát képező, hozzávetőlegesen 15 márka súlyú aranyozott ezüstöv, egy drágakövekkel kirakott arany kígyó, öt kicsi gyűrű, valamint egy ezüsttel díszített kristályból készült kupa, továbbá egy nyereg árát.²⁶³

A magyar familiárisok

A vártnál nehezebben ment az egyezkedés Salgai Miklós két emberével, jöllehet kezdetben nem ezt várták tőlük, hiszen miként Pietro Tomasi megemlíttette, miután a két familiáris szép hagyatékhöz jutott, és azt mondták a végrehajtóknak, hogy ők bizony megkeresnék azokat, akiknek a magyar nemes még életében ígért valamit. Mi több, a Procuratoria di San Marco bírának átadták uruk bizonyos iratait, amelyek saját kezűnek tűntek, mi több, az ő pecsétjét vélték rajta felfedezni. Ezekről a végrehajtók már lemondtak, akik mindet átadták az Avogaria de Comun hivatalának.²⁶⁴ Ennek ellenére valami elment adódhatott, mert a végrehajtók és a két familiáris két döntnököt kértek fel a vita eldöntésére. Erre viszont nem került sor. Pietro Tomasi, Giovanni Caldiera meg Alessandro Bono új döntnököket kért fel. Michele Morosini (*utriusque iuris doctor*) és Stefano Trevisan személyében egyrésről, Magyarországi Mihály és Vince másrésről, a következőkben

259 „... el scrivani de lo officio quelli pegni.” 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 11^v. 260 Uo.

261 Agostino Morosino oklevele. 1438. március 12. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg. 1438. március 12. Uo. Busta 118. 19^v.

262 Agostino Morosini oklevele. 1438. március 23. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.

263 1438. március 21. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 17^r.; Pietro Tomasi, Giovanni Caldiera és Alessandro Bono oklevele. 1438. március 22. Uo. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg. Erről szól még: Agostino Morosini oklevele. 1438. március 22. Uo. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg.; Andrea Morosini és Benedetto Morosini bírák oklevele. 1438. március 22. Uo. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg.

264 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8^v–9^r. Az Avogaria de Comun tagjai a várost irányító patrícius családok érdekeinek védelmével voltak megbízva. Az avogadorok jelentős ellenőrzési és felügyeleti jogkörrel rendelkeztek mint vádhatóság, de bizonyos bírói feladatokat is elláttak a polgári és a büntetőeljárásokban egyaránt.

egyeztek meg. Vince megkapja a végrendeletben ráhagyott dolgokat, köztük egy nagy aranyozott ezüstövet, amit a végrehajtók nagyobb értékűnek tartottak 50 dukátnál, mint amit ura szintén neki szánt. Emiatt neki csupán 35 aranydukát jut.²⁶⁵ Azzal sem voltak tisztában, vajon két familiárisa milyen kárt tett a magyar báró vagyonában. Az utóbbi el-len valamikor a Signori della Corte di Foresteria elmarasztaló ítélettel pert indított.

Pietro Tomasi vetette papírra Salgai két familiárisának későbbi történetét. Mihály és Vince egykori uruk dolgait titokban saját barátaik házába szállították, mire a végrehajtók perelni kezdtek, és a Signori della Notte hivatalhoz fordultak. Ennek egyik tisztviselője megpróbálta a két magyart és másokat tanúként kihallgatni, de aztán felhagyott vele.²⁶⁶ Tomasi azt írta, hogy a gyalázat elkövetőire úgy tekintettek, mint Salgai Miklós kedves familiárisaira („cari famei”), akikkel az elhunyt jól bánt. A magyar származású Jakab borbély jelentette fel egykori honfitársát, Simont, hogy bizonyos ládikákban nála vannak az elhunyt holmijai. Jakab arra számított, hogy jutalmul megkapja majd a bennük rejlő kincs negyedét. A végrehajtók a Signori della Notte embereivel az oldalukon megjelentek Simonnál, és amit ott találtak, bemutatták a hivatalnak. Ezek nem értek sokat.²⁶⁷ Ennek ellenére egy dobozt (*cassa*) a szabó otthonából csónakon elszállítottak.²⁶⁸

A két magyar 1438 júliusa és októbere között szedhette össze a házban maradt dolgokat, majd ezt követően örökre eliszkoztak.²⁶⁹ Először Vince, majd Mihály.²⁷⁰ Ez utóbbi jelentős mennyiségű dukáttal a zsebében szökött el.²⁷¹ Ezt onnét tudjuk, hogy mielőtt elhagyta Velencét, eldicsekedett vele Jakab borbélynak, aki mindent jelenthetett róla. Salgai Miklós familiárisa Portogruaro felé indult, de útközben egy fás részen (*boscho*) társai megölték. Mindenét elvették, majd elmenekültek.²⁷²

265 Pietro Tomasi, Giovanni Caldiera és Alessandro Bono oklevele. 1438. március 13. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg; Michele Morosini („utriusque iuris doctor”) és Stefano Trevisan bírák oklevele. 1438. március 21. Uo. Az iratot Bartolomeo Tomasi velencei közjegyző erősítette meg. A pénzt Vince két részletben kapta meg. Először 15 aranydukátot (1438. március 25.), majd 20 aranydukátot (1438. április 3.). Uo. Busta 118. 20°.

266 „... ntrovava esser sta scalada una camera.” 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 8°. A szöveg nem egyértelmű. Egyrészt a *scalada* szó lehet valamilyen mászóeszköz, másrészt nekem nagyon hiányzik az 'in' az *una camera* elől.

267 1438. Uo. 8°.

268 A Signori della Notte hivatalába. 1438. október 9. Uo. 13°. Megjegyzem, egy másik bejegyzés értelmében a hivatal embere Jakab magyar borbélynál talált bizonyos apróságot. Pietro Tomasi utólagos kifizetése. 1438. december 1. Uo. 13°.

269 Az összegeket nem írták le. 1438. október 9. Uo. 13°.

270 1438. Uo. 9°. Vincéről februárban van pontosabb velencei adatom. 1438. február 4. Uo. 18°. Márciusban pénzt utalnak ki neki. 1438. március 24. Uo. 20°. Hasonlóan áprilisban is. 1438. április 30. Uo. 20°.

271 „... el reduce el suo tuto in ducati che fo grande numero.” 1438. július 1-én még 65 aranydukátot kapott a végrendelet végrehajtótól. 1438. július 1. Uo. 20°. Folyamatosan adtak neki pénzt a ház kiadásaira. Így 1438. január 21-én egy aranydukátot (uo. 18°), majd február 4-én ugyanannyit kapott (uo. 18°). Február 28-án két aranydukátot fizettek neki (uo.). 1438. szeptemberének végén már úgy tudták, vagy elhagyta Velencét, vagy erre készül. 1438. szeptember 24. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Pietro Tagliapetra, Andrea Cornaro és Andrea Bembo a Procuratoria di San Marco bírának a döntése. Az iratot Valentino Torre velencei közjegyző foglalta írásba.

272 1438. Uo. 9°.

Pietro Tomasi valamit tudhatott Magyarországi Mihály tervéről. 1438 szeptemberében, amikor a Procuratoria di San Marco bírái meghallgatták, kijelentette, Salgai Miklós emberének átadták a szöveteket, a fegyvereket és a pénzeket. Az ő részükről eleget tettek a testamentumnak, de a tudomására jutott, hogy a familiáris a beleegyezésük nélkül el akarja hagyni Velencét, vagy már meg is tette. Kérte, hogy segítsenek az általa a végrehajtóknak okozott kár, 200 aranydukát, valamint 28 grosso megszerzésében.²⁷³

Három kérdés

A tanulmány végéhez közeledve fel kell tennünk azt a kérdést, hogy valójában mennyi vagyona volt halálakor Salgainak. Azt láthattuk, jelentős vagyonnal érkezett, ebből rabszolgákat, ruhákat, könyveket és fegyvereket is vásárolt, házat bérelt és legalább kilenc embert eltartott. Zenggi kinnlevőségeire minimum 2600 dukátot számolhatunk. Zálogait 400 dukátra becsülték. Drágakövei 300 dukátot értek.²⁷⁴ Egyéb kincsképző tárgyainak (ékszerek, fegyverek, ruhák stb.) árát reménytelen vállalkozás meghatározni, kizárólag arra a 833 dukátra hagyatkozhatunk konkrétumként, amit dolgaiból kiárultak. A végeredménybe viszont nem számolhatjuk bele a testamentumban szétosztott 1985 dukátot. A végrendelet azt mutatja, hogy biztos volt abban, ekkora összeget bőven fedez majd a vagyona. Pénzének jelentős része kölcsönként dolgozott, tehát nem a zsebében tartotta. A halála után kiárúsított tárgyai minden bizonnyal sokkal többet értek, mint amennyiért elkelték, az eredmény így is 4133 dukát lett. Konstantinápolyi utazásának – a kalandvagyat nem számítva –, két oka lehetett: vagy fogytán volt a vagyona, és így akarta anyagi helyzetét javítani, vagy pénzügyi gondoktól mentes életét akarta luxus szintre emelni.

Mit keresett Velencében Salgai Miklós? A tanulmányban többször említettem a fejtés jószágvesztés tényét. Vajon ilyen könnyen ki lehetett játszani a szigorú magyarországi büntetést? Ezt kizártnak tartom. Lehetséges, hogy valamikor felmentést kapott az ítélet alól, de ezt az iratot nem ismerjük. Ebben én egyébként sem hiszek: miért épp ez az oklevél veszett volna el? Óhatatlanul Rátóti Tari Lőrinc jut az eszembe, akit Luxemburgi Zsigmond Velencébe küldött tárgyalni, akinek otthonos mozgolódásából látszott, nem magánútra érkezett, hanem politikai kapcsolatfelvételre készült. Számomra az Óváry Lipót által használt titkos követ kifejezés a valóságnál túlzóbbnak tűnik.²⁷⁵ Inkább a fedett szót használnám, hiszen látogatását vallási célokkal indokolták. Tari látszólag lelkiségét akarta megerősíteni,

273 A 28 grosso az ügyintézés költsége. Pietro Tagliapetra, Andrea Cornaro és Andrea Bembo a Procuratoria di San Marco bíráinak a döntése. 1438. szeptember 24. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120. Az iratot Valentino Torre velencei közjegyző foglalta írásba.

274 „Et finaliter con autorita del zudega de procuratore convegnessero conprometter in missier Andrea Moresini e missier Benedetto Moresini, qual determina che ogni cossa romagnisse e che el refondesse a la comessaria solo ducati X. El morto haveva dicto e fo confermado per altri che quelle zoie valevano ducati 300.” 1438. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 118. 10’.

275 Óváry: *A Magyar Tudományos Akadémia*, I. 265. sz. Azért nem adom meg a teljes jelzetet [eredeti, kiadás, regesztá], mert itt kifejezetten Óváry Lipót kivonatára utalok.

és a város templomait e miatt szerette volna meglátogatni.²⁷⁶ A magyar király akár némi kémkedéssel is megbízhatta, hiszen a velencei háború idején jelent meg az ellenségnél, és ha már ott volt, az uralkodó nevében tárgyalt a Köztársaság vezetőivel.²⁷⁷

Amikor Salgai Miklós megjelent Velencében, a magyarok és a velenceiek éppen nem harcoltak egymással. A *nota infidelitatis* terhével a vállán a bárónak olyan szegényen kellett volna utaznia, mint nagybőjtben a péntek. Láthattuk, ez egyáltalán nem így volt. Nyugodtan levelezgetett, kölcsönöket adott, számottevő vagyonnal érkezett. Ezek szállítására szekerekre, majd hajóra is szüksége volt. Azért ez csak feltűnt volna Magyarországon. Két magyarzatot tartok lehetségesnek. Családja, barátai, familiárisai segítségével kijátszották a törvény végrehajtóit, erre utal az is, hogy számos ingatlanja Garai László kezére került zálogként. Zenggi pénzvagyonát is az magyarázhatja, hogy azokat már érkezése előtt kihelyezte. Netán minden Luxemburgi Zsigmond engedélyével történt, aki bizony némi felderítéssel bízhatta meg, ezért a nagy engedékenység, a fej- és jószágvesztés gyakorlatával gyökeresen ellentétes módszer? Talán ezért félt az esetleges mérgezés-től? Végrendeletében így elmélkedett: „Ne gondolja az én atyámfia, hogy a betegségem mérgezésből eredt vagy ered, és ne tartson miatta senkit vétkesnek, hanem vegye tudomásul, hogy Isten hozta azt rám, én pedig megnyugvással fogadom.”²⁷⁸

Nem maradt más hátra, mint a címben feltett kérdés megválaszolása.²⁷⁹ Salgai Miklós-hoz hasonló társadalmi, gazdasági és kulturális váltás nem lesz egyedi históriánkban. A teljesség igénye nélkül gondoljunk csak az 1849-es generáció tagjaira, vagy az 1956-ban hazájukból elmenekülő tömegekre. Hasonlóan sikeres, netán kudarcos helykereső utat kellett bejárniuk. A magyar báró utolsó éveinek különlegessége abban rejlik, hogy az övé az első, jól dokumentálható emigrációs történet. Végrendeletéből számomra kettős identitás tükröződik vissza, jóllehet maximum három évet élt Velencében. Nem feledkezik meg az előző életéhez kapcsolható emberekről. Hazai egyházi adományai talán arra utalnak, az említett templomokat látogathatta, az ott töltött órákat nem feledte. Testamentumából rokonait sem hagyta ki, habár ezt tekinthetjük egyszerű praktikumnak is. Egyrészt, mert a birtokok sorsát mindig rendezni kell, másrészt a kedvezményezett egy darabig biztosan nem fog elfeledkezni kirótt feladatainak végrehajtásáról. Azonosságtudatának átalakulását mi sem mutatja jobban, mint gyors beilleszkedése a velencei társadalomba. Nagyon hamar ráértett a lagúnák városa által nyújtott gazdasági lehetőségekre,

276 1413. február 7. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Secreti. Registri 5. 109^v–110^v. [Kiad. Šime Ljubić: *Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike*. I–X. Zagreb, 1868–1891. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 12) VII. 70–76. Ebben a kötetben nem számozzák az iratokat, jelen esetben az oldalszámot adom meg.] Regesztája: Óváry: *A Magyar Tudományos Akadémia*, I. 265. sz.; ZsO IV. 73. 138. sz.

277 1413. február 7. AS Venezia. Senato. Deliberazioni. Secreti. Registri 5. 109^v–110^v. [Kiad. Ljubić: *Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike*, VII. 70–76.] Regesztája: Óváry: *A Magyar Tudományos Akadémia*, I. 266. sz.; ZsO IV. 73. 139. sz.

278 Engel: Salgai Miklós, 22. [Engel Pál fordítása.]

279 Tompa Mihálynál: „Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!” Tompa Mihály: Levél egy kibujdosott barátom után. In: *Verstar – ötven költő összes verse*. <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/tompa-mihaly-9406/lirai-koltemenyek-940B/1851-997E/level-egy-kibujdosott-baratom-utan-997F/>. (Legutóbbi megtekintés: 2024. június 19.)

egykori hazájától gyökeresen eltérő férfi-nő kapcsolatokban rejlő örömökre és bánatokra, valamint a korai reneszánsz kultúra ízére.

A gyökeres váltásban két tényező segíthette. A „csakazértis” megmutatom, valamint műveltségének köszönhető nyitottsága. Nem ismétlem meg az utóbbira utaló adatokat, de Salgai Miklós példája egy újabb bizonyíték a magyar arisztokrácia kulturálatlanságát bizonygatókkal szemben. Nyitott, befogadásra kész személyiségű lehetett, de ne felejtjük el, a magával hozott vagyonkája átsegíthette a kezdeti nehézségeken. Engel Pál szerint otthoni kortársai nem szerették, ellenben akikkel közeli kapcsolatba került, azok kedvelhették.²⁸⁰ Mindenesetre Velencében elfogadták. Tudatosan nem a befogadták szót választottam, hiszen idegenként, pénzzel a zsebben, távol a szülőföldtől, erre még napjainkban is nagyon kevés az esély.

280 Engel: Salgai Miklós, 23–24.

FORRÁSKÖZLÉS

Salgai Miklós végrendelete¹

In nomine Dei eterni. Amen. Anno ab incarnatione domini nostri Jehsu Christi Millesimo Quadringentesimo Trigesimo Septimo, mensis Ianuarii die decimo octavo, indictione prima, Rivoalti. Cum vite sue terminum unusquisque prorsus ignoret et nil certius habeamus, quam quod mortis periculum evitare non possumus, quia egue omnibus moriendum est. Recte igitur unicuique imminet precavendum, ne incautus occumbat et bona sua inordinata et indisposita derelinquat. Eapropter ego Nicolaus de Salgo de genere Ktiz,² baro Ungarie et miles de confinio Sancti Symeonis prophete, sanus Yesu Christi gratia mente ac intellectu, licet corporea infirmitate detentus premeditans superius expressa, cupiensque dare ordinem factis meis, dum ratio regit mentem meam. Accersi³ feci ad me presbiterum Iohannem Rizo, Sancte Marie Formose Venetiarum notarium, quem diligenter rogavi, ut hoc meum ultimum scriberet testamentum et post obitum meum illud in publicam reddigeret formam compleretque et roboraret cum clausulis et additionibus opportunis et consvetis secundum mores Venetiarum. Primo et ante omnia omnes villas, castra, opida et alia bona immobilia, que de iure a me ad dominum Ladislaum de Sichen, germanum meum dilectum et divisionalem fratrem voverentur iure regni Ungarie, eidem dimitto. Item, villa Sochol, que fuit condam ecclesie de ordine, ut puto, Sancti Benedicti, eidem ecclesie restituatur. Et rogo suprascriptum dominum Ladislaum amore omnipotentis Dei, ut et partem suam ipsi ecclesie restituat, ne anime pedecessorum nostrorum et nostre detrimentum aliquid patiantur, quia et ipsi semper in testamento ipsam villam religaverunt cum omnibus pertinentiis prioris ecclesie et constituat unum pauperem abbatem ibi, ut Deum pro animabus nostrorum pedecessorum et nostris Deum deprecari teneatur. Item, omnia, que antecessores nostri tenuerunt iniuste, quibus competunt, viso iure restituantur et si ipsi repettere ignorarent, seu ausi non fuerint, visis cartis nostris eidem restituantur, vel sint ville vel particule terre. Item, quinque villas, que michi contingunt, in quibus nil iuris habet prefatus germanus meus, relinquo ecclesie parochiali Sancti Ladislai de Sichen, scilicet duo Niyech, Nechlinc, Cestue et Suneg ad edificationem et utilitatem ipsi ecclesie pro una eterna missa pro⁴ anima mea et meorum progenitorum celebranda. Item, omnes impignoraticias, quas habui a condam domino Sigismondo, rege Ungarie, recuperet totis viribus idem germanus meus et in subsidium ecclesie predicte Santi Ladislai erogare procuret. Item, medietatem unius domus in castro Budensi posite ex opposito palatii Friç dimitto domino Ladislao, sororio meo de Losonç, quia ad ipsum pertinet. Altera medietas, quam totam domum nunc teneo, nihil

1 A latin szöveget Szovák Kornél (Pázmány Péter Katolikus Egyetem és HUN-REN BTK Moravcsik Gyula Intézet) lektorálta és javította. Köszönet érte. Ha hiba maradt benne, az az én felelősségem.

2 Értsd: Kacsics.

3 Recte: *accersiri*.

4 Utána áthúzza: n. Elvlasztójel is lehet.

sibi dando. Item, omnes alias domos meas, tam in castro Budensi, quam in suburbio penes Danubium et in latere montis et etiam in Veteri Buda existentes relinquo ecclesie Sancte Marie Magdalene in castro Budensi, ut pro anima mea et genitorum meorum missa perpetua in honore Sancte Trinitatis in eadem ecclesia celebretur. Rogo suprascriptum dominum Ladislaum de Sichen, quatenus omnes fautores et fideles meos debeat manutenere et fovere. Item, non dubitet idem germanus meus⁵ de huiusmodi mea infirmitate, quod fuerit aut sit venenata, nec aliquem occasione huius culpabilem redat,⁶ sed cognoscat ipsam michi a Deo fuisse illatam, de qua bene contentor. Et⁷ de hiis omnibus adimplendis et exequendis constituo iandictum dominum Ladislaum, germanum meum, volens, quod hoc sit et esse debeat meum ultimum testamentum et mea ultima voluntas.⁸ Et si valere non posset iure testamenti, quod valeat iure codicillorum et donationis causa mortis, seu cuiuscunque alterius ultime voluntatis omni meliori modo, iure et forma, quibus possum et quibus valere potest et poterit in futurum de iure. Commissarios vero meos in recuperandis bonis meis a quibuscunque michi dare debentibus, tam in Segna, tam Venetiis et ubique locorum et a domino Ladislao de Gara, filio condami domini Nicolai de eadem Gara, palatini regni Ungarie et in exequendis, que inferius continentur, constituo discretum virum ser Alexandrum Bono de Iudecha et Moysen eius filium, eximiumque artium et medicine doctorem, magistrum Petrum de Thomasio ac magistrum Iohannem Chaldyera, intimos meos et cordiales amicos, qui seu maior pars quorum hanc meam commissariam debeant administrare. Primo. Animam meam summo creatori comendans dimitto rectam decimam de omnibus denariis michi spectantibus a domino Ladislao de Gara et a Thomasio Ludovici de Segna et a Nicolao Tragurino, compatre meo. Et volo corpus meum sepeliri in ecclesia Sancti Petri de Castello et si ibidem fieri non poterit, fiat in ecclesia Sancti Pauli ordinans, quod de ducatis trecentis quinquaginta auri emanantur imprestita, que nunquam vendi, aut aliquo modo alienari possint, sed perpetuo prode⁹ illorum detur uni sacerdoti seculari honeste vite,¹⁰ qui quotidie missam in ecclesia, in qua sepultum fuerit corpus meum, pro anima mea debeat celebrare, dicendo in omni ebdomada primam de Trinitate, secundam de resurrectione Domini, tertiam Beate Virginis et quartam pro mortuis. Et in omni mense unam in honore Sancti Nicolai et unam in honore Sancti Martini. Et quia huiusmodi legatum est perpetuale, volo, quod spectabiles et egregii domini procuratori Sancti Marci post obitum dictorum commissariorum meorum sint commissarii mei. Item, volo missas Beate Virginis et Sancti Gregorii celebrari pro anima mea. Item, dimitto presbitero Francisco, qui fuit hoc anno cum galea Contarena veniendo Venetias, qui in foro confessionis me audivit,¹¹ ducatos sex auri, ut roget Deum pro anima mea. Item, dimitto suprascriptis magistris Petro et Iohanni commissariis meis ducatos centum,

5 Utána áthúzza: n. Elvázástól is lehet.

6 Recte: *redeat*.

7 Utána áthúzza: h.

8 A szövegben ezt olvashatjuk: „meam ultimam voluntatem. Az utolsó szóban a második 't' 's'-re javítva.

9 A *prode* olasz szó. Itt talán 'haszon' értelemben.

10 A „honeste vite” szavak a sor felé írva.

11 Utána: u.

scilicet quinquaginta pro quolibet eorum. Item, predictis ser Alexandro et Moysi, commissariis etiam meis, dimitto ducatos centum. Item, ratifico donationem, quam feci Micaeli Ungaro, fidei famulo meo, de Iulia, alias serva mea et eidem famulo meo dimitto ducatos centum et vestem meam litfanicam rubeam gebelinis suffultam et duas capssas, quas sigilabo seu sigilari faciam cum omnibus rebus, que in ipsis continebuntur. Item, Vincentio, famulo meo, dimitto ducatos quinquaginta et unam meam zornettam rubei veluti suffultam cendato et unum par mearum calligarum auro consutum et balteum meum argenteum deauratum tabullatum. Item, dimitto Novellam, Polissenam et Adryanam, servas meas, liberas et franchas ab omni vinculo servitutis et ducatos quinquaginta pro qualibet pro suo maritari. Et usque fuerint coniugio copulate, vivant de bonis mee commissarie et eas dictis comisariis meis recomendo, quia fideliter michi servierunt. Insuper eisdem dimitto omnia vestimenta et res, que et quas illis feci et Polissene ematur una socha similis illi, quam habet Novella. Item, dimitto suprascripto Micaeli, unum de servis meis masculis, quem maluerit. Alterum vero servum meum dimitto viro nobili ser Augustino Mauroceno, amico meo carissimo, cum hoc, quod post annos duodecim sit liber a vinculo servitutis. Item, volo, quod Armellina, serva mea, vendatur cuidam persone bo¹² condicionis et eius tractum distribuatur pro anima mea in discretionem commissariorum meorum. Item, dimitto loco Sancte Marie de Nazareth ducatos quinque pro anima mea. Item, dimitto suprascripto Micaeli, famulo meo, unam curaciam ex meis, quam maluerit. Et alteram cum gallea dimitto dicto Vincentio. Item, habeo in duabus capssis omnes cartas et scripturas loquentes de omnibus bonis meis et suprascripti domini Ladislai, germani mei, extra Venetias existentibus, quas omnes, exceptis illis, in quibus sit mentio de bonis per me, ut supra ordinatis, volo eidem germano meo restitui et consignari, ita tamen, quod primo deponat et consignet dictis quatuor meis commissariis ducatos mille auri, quos ipsi commissarii pro anima mea in piis elemosinis debeant distribuere. Item, dimitto suprascripto Micaeli, famulo meo, palium meum rubei coloris loviçernieri suffultum et palium meum rubeum,¹³ pluvialem et biretum meum scarlatinum ac caputheum. Vincentio vero predicto dimitto tunicam meam suffultam pelibus blavis et biretum rubeum quotidianum et unum ex caputheis meis. Insuper volo, quod antequam prefatus germanus meus recipiat et habeat scripturas et cartas, quas sibi restitui et dari, volo, det etiam ultra suprascriptos ducatos mille ducatos centum auri prefato ser Alexandro Bono et eius filio Moysi et precor eundem ser Alexandrum et ceteros commissarios meos, quod omnes litere missive de amore, que in dictis scripturis et alibi forte reperientur, in igne ponere debeant, ut comburantur. Et similiter omnia privilegia, que ad domum meam non pertinent, quibus spectant, restituantur, sunt etiam quedam parva privilegia, que pertinent domino Ladislao de Gara et volo, quod sibi restituantur, sed non alio modo, nisi omnes impignoraticias et domos empticinas, quas eidem elligeram servandas et omnes alias res, quas de ratione mea habet, restituat. Item, volo, quod omnes res et bona,

12 Recte: *bone*.

13 A szó a sor felé írva.

quas et que apud Iudeos in Mestre habeo in pignere,¹⁴ exigantur et exinde, quam melius fieri poterit, vendantur, illarum pretium pro anima mea distribuendo. Et si inter libros meos et cartas aliquis seu aliqua contra ius et animam reperiretur, comburi debeat et comburatur. Item, dimitto ducatos quatuor capitulo ecclesie Sancti Trinitatis, penes quam iam habitavi, et ducatos octo fabrice ipsius ecclesie pro anima mea. Item, dimitto capitulo ecclesie Sancti Symeonis ducatos octo, ut Deum pro anima mea ipsi de capitulo precari teneantur. Residuum vero omnium bonorum meorum mobilium et stabilium inordinatorum presentium et futurorum michi seu huic mee commissarie quovismodo spectantium et pertinentium, volo et mando distribui per meos commissarios in missis, pauperibus, viduis, noviciis et orphanis aliisque piis operibus misericordie secundum eorum discretionem. Dando ex ipso ducatos quatuor presbitero Blasio Balanzano, Sancte Marie Formose, pro missis pro anima mea celebrandis. Et volo, quod suprascripte serve mee, quas, ut supra, franchari mandavi et franchavi, habere debeant letum unum pro qualibet cum suo stramatio pro suo maritari. Alios vero letos meos dimitto sepe dictis Micaeli et Vincentio. Eisdem etiam servis meis, quas maritari volo, dimitto illam peciam telle¹⁵ subtilis de Nigroponte, quam habeo super galea Contarena, cum qua veni, et tres alias petias telle de Constantinopoli pro earum maritari. Item, dimitto prefato ser Augustino Mauriceno unam peciam telle nunc in capssa mea in galea existentem, quam maluerit. Preterea plenissimam virtutem et potestatem do, tribuo et conferro sepe dictis commissariis meis, aut eorum maiori parti, post obitum meum commissariam meam intromittendi, administrandi et furniendi, petendi, exigendi, et recipiendi denarios, res et bona quelibet a quibuslibet mihi seu huic mee commissarie nunc et in futurum dare debentibus rationibus et de causis quibuscunque ubicunque et apud quoscunque poterunt quomodolibet reperiri cum cartis et sine cartis, per curiam et extra curiam. Item, in quacunque curia et iudicio partium quarumcunque pro premissis exigendis et exequendis, comparendi, placitandi, agendi et respondendi, inquirendi, interpellandi, advocandi et advocatos tollendi, legem petendi, interdicta et sententias ac determinationes quaslibet fieri et executioni mandari, tam realiter, quam personaliter faciendi, appellandi et appellationem prosequendi, ex presens petendi et recipiendi, necnon in animam meam iurandi, cartas securitates¹⁶ de receptis et omnes alias cartas et scripturas necessarias et oportunas fieri faciendi et rogandi, et omnia alia et singula faciendi, procurandi et exercendi, que quilibet verus et legitimus¹⁷ commissarius de iure facere potest et debet. Firmum et ratum statuens quidquid per dictos meos commissarios, sive eorum maiorem partem in premissis et circha premissa factum fuerit quoque gestum. Et hoc meum ultimum iudico et esse volo testamentum, quod robor obtineat perpetue firmitatis. Si quis igitur ipsum infringere vel corrumpere presumerit, iram omnipotentis Dei, Beati Iohannis Baptiste et Omnium Sanctorum se noverit incurssurum. Insuper componat cum suis heredibus et successoribus prefatis

14 Recte: *in pignore*.

15 *Utána áthúzva: de Constantinopoli*.

16 Recte: *securitatis*.

17 Recte: *legitimus*.

comissariis meis et successoribus suis auri libras quinque. Et nichilominus hec mei ultimi testamenti carta in sua permaneat firmitate. Signum suprascripti magnifici domini Nicolai de Salgo de genere Ktiç, baronis Ungarie et militis de confinio Sancti Symeonis prophete, qui hec fieri rogavit.

Ego presbiter Franciscus Sancti Symeonis prophete testis subscripsi.

Ego Zanninus condam Ioannis lanarius testis subscripsi.

Ego presbiter Iohannes Rizo Sancte Marie Formose capelanus ecclesie Sancti Marci et Venetiarum notarius complevi et roboravi.¹⁸

M^oIII^oXXXVII^o mensis Ianuarii, die XXIII recepi contatus a suprascripto magistro Petro de Thomasio comissario dicti condam domini Nicolai, quos ipse et ceteri comissarii mihi pro mea solutione huius testamenti dare disposuerunt ducatos quinque auri.

Testis presbiter Franciscus Rizo Sancti Symeonis et ser Zanninus de Johanne lanarius Sancti Symeonis.¹⁹

Ego presbiter Iohannes Rizo notarius suprascriptus subscripsi.²⁰

Obiit die XVIII mensis Ianuarii 1437.²¹

18 A mondat előtt az irat bal oldalán egy közjegyzői jel.

19 A bejegyzés az irat legalján, a bal oldalon található.

20 A bejegyzés az irat legalján, középen található.

21 Értsd: Salgai Miklós. A bejegyzés az irat legalján, a jobb oldalon található. Salgai Miklós végrendelete. 1438. január 18. AS Venezia. Procuratoria di San Marco de citra. Busta 120.

CONTENTS

STUDIES

Péter Kovács Does He Who Changes his Country Change his Heart? Miklós Salgai in Venice	321
Szabolcs Varga Serbs at the Hungarian Royal Court in the 15 th –16 th Centuries	359
Erika Kiss – Noémi Viskolcz Who Owns the Princely Treasury? Property Dispute between Catherine of Brandenburg and George Rákóczi I. 1630–1636	381
Tamás Csik The Extension of Suffrage and the Position of the Masonic Lodges in the Months of the Hungarian Political Crisis of 1905–1906	407
Tamás Sárándi Public Administration and ‘Zeitgeist’ in Targu-Mures and Mures-Turda County Between 1940 and 1944	421
Andor László Eminent Politicians as Heirs of István Bocskai in the 19 th –20 th Centuries	445
Attila Kolontári – Gyula Szvák To the Career of István Dolmányos	467

E számunk szerzői

Csik Tamás, segédlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára ● Kiss Erika, művészettörténész, főmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Tár ● Kolontári Attila, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala ● E. Kovács Péter, tudományos főmunkatárs, HUN-REN-Debreceni Egyetem Magyarország a középkori Európában Kutatócsoport ● László Andor, PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola ● Sárándi Tamás, muzeológus, Maros Megyei Múzeum ● Szvák Gyula, professor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet ● Varga Szabolcs, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Kora újkori osztály ● Viskolcz Noémi, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet

(HUN-REN BTK TTI = HUN-REN [Magyar Kutatási Hálózat] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.ertzsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

**HUN
REN**

**BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET**

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

9 770040 963009

2 4 0 0 3